

DOMSTOL
ADMINISTRASJONEN

REVISJON AV DOMSTOLLOVEN

KAPITTEL 5

**RAPPORT FRA EN ARBEIDSGRUPPE NEDSATT
AV DOMSTOLADMINISTRASJONEN**

Oktober 2004

Domstoladministrasjonen
7485 Trondheim

Tlf: 73 56 70 00 Faks: 73 56 70 01

postmottak@domstoladministrasjonen.no

<u>I</u>	<u>INNLEDNING</u>	4
1.	BAKGRUNN	4
2.	MANDAT MV.	4
<u>II</u>	<u>KORT GJENNOMGANG AV REGELVERKET OG DE VIKTIGSTE HENSYNENE REGLENE I DL KAPITTEL 5 SKAL IVARETA</u>	6
1.	KORT OM INNHOLDET I KAPITTEL 5 OG ENKELTE ANDRE REGLER	6
2.	HENSYN SOM SKAL IVARETAS GJENNOM REGLENE I DL KAPITTEL 5	8
2.1	INNLEDNING	8
2.2	TILFELDIGHETSPRINSIPPET	8
2.3	BEHOVET FOR SÆRLIG KYNDIGHET	8
2.4	BEHOVET FOR Å SIKRE KORREKTE AVGJØRELSER OM FORBIGÅELSE OG FRITAK	9
2.6	HENSYNET TIL EFFEKTIV RESSURSBRUK	10
2.7	BEHOVET FOR ENKLE OG KLARE REGLER	10
2.8	BEHOVET FOR ELASTISITET	11
<u>III</u>	<u>NÆRMERE OM DE ENKELTE TEMA</u>	11
1.	TREKNINGEN	11
1.1	GENERELT	11
1.2	TREKNING TIL DAG ELLER SAK	11
1.3	INNDELING I TREKNINGSKRETSE	12
1.4	HENSYNET TIL LIK KJØNNFORDELING I SAKER HVOR DET SKAL DELTA ET ULIKT ANTALL MEDDOMMERE	14
2.	OPPNEVNING AV FAGKYNDIGE MEDDOMMERE	14
3.	VARAMEDDOMMERE	15
3.1	BØR RETTEN FORTSATT HA PLIKT TIL Å TREKKE VARAMEDDOMMERE OG VAMEDLEMMER TIL LAGRETEN	15
3.2	SKAL VARAMEDDOMMERNE DELTA I SAKEN (RYKKE OPP) VED FORFALL HOS EN ORDINÆR MEDDOMMER?	17
3.3	FRA HVILKET GEOGRAFISK OMRÅDE SKAL VARAMEDDOMMERNE TREKkes?	19
3.4	SKAL VARAMEDDOMMERNE ALLEREDE NÅR DE VARSLES OM AT DE ER TRUKKET UT, PÅLEGGES Å MØTE?	19
3.5	HVORDAN BØR TREKNING SOM VARAMEDDOMMER PÅVIRKE MULIGHETEN FOR Å BLI TRUKKET PÅ NYTT?	20
4.	HURTIGTILKALLING AV MEDDOMMERE	22
4.1	FRAMGANGSMÅTEN VED HURTIGTILKALLING	22
4.2	HVORDAN BØR HURTIGTILKALLING PÅVIRKE MULIGHETEN FOR Å BLI TRUKKET SOM ORDINÆR MEDDOMMER?	24
5.	FRISTER	25
5.1	FRISTER FOR TREKNINGEN	25
5.2	MELDING TIL UTTRUKNE MEDDOMMERE OG LAGRETTEMEDLEMMER	25
5.3	MELDING TIL SAKENS PARTER	26
5.4	MELDING TIL ANDRE ENN DE UTTRUKNE LEKDOMMERNE OG SAKENS PARTER	26
6.	FORBIGÅELSE OG FORFALL	27
6.1	GYLDIG FORFALL	27

6.2	<i>FORBIGÅELSE AV MEDDOMMER OG LAGRETTEMEDLEM</i>	28
7.	GODTGJØRING	29
8.	BESLUTNINGSMYNDIGHET	31
8.1	<i>GENERELT</i>	31
8.2	<i>HURTIGTILKALLING</i>	31
8.3	<i>FORBIGÅELSE OG FORFALL</i>	32
8.4	<i>OPPNEVNING AV FAGKYNDIGE MEDDOMMERE</i>	33
8.5	<i>GODTGJØRING</i>	34
8.6	<i>BEHANDLING AV FLERE SAKER I UMIDDELBAR SAMMENHENG</i>	35
9.	DE STORE HAVFISKERIENE	35
10.	ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER	36
IV	<u>LOVUTKAST</u>	<u>37</u>
1.	GENERELT OM LOVFORSLAGET	37
2.	MERKNADER TIL DE ENKELTE PARAGRAFENE	37
3.	LOVUTKAST	46

Utrykte vedlegg til rapporten:

- Notat 9. mai 2004 fra prosjektleder Morten Hagedal til arbeidsgruppen
- Notat 2. mai 2002 fra prosjektleder Morten Hagedal til Meddommerutvalget
- Brev 18. oktober 2002 fra Rettsvesenets IT- og fagtjeneste til Justisdepartementet
- Brev 23. februar 2004 fra arbeidsgruppen til landets tingretter og lagmannsretter
- Svar fra domstolene til arbeidsgruppen

I INNLEDNING

1. Bakgrunn

Domstoladministrasjonen nedsatte i januar 2004 en arbeidsgruppe for gjennomgang og revisjon av domstolloven av 13. august 1915 nr. 5 (dl) kapittel 5 om uttaking av lagrettemedlemmer, meddommere og rettsvitner. Arbeidsgruppen har bestått av sorenskriver Arild Kjerschow Oslo tingrett (leder), lagdommer - nå konstituert lagmann - Anders Bøhn, Borgarting lagmannsrett, og tingrettsdommer/nestleder Tor Langbach, Trondheim tingrett. Sekretær for arbeidsgruppen har vært rådgiver Christofer Eriksen, juridisk enhet, Domstoladministrasjonen.

Bakgrunnen for opprettelsen av arbeidsgruppen var forslag i delrapport 2 i ”Domstoler i endring”, som ble fulgt opp i e-post 20. oktober 2003 fra sorenskriver Arild Kjerschow til Justisdepartementet. Bakgrunnen for initiativet fra Kjerschow, var at det er behov for å vurdere mulighetene for en forenkling eller effektivisering av regelverket, blant annet for å sikre lik etterlevelse av reglene, og for å vurdere om det er ønskelig å kunne delegere flere avgjørelser til administrativt personale.

Opprettelsen av arbeidsgruppen må også sees på bakgrunn av at Justisdepartementet er i gang med utarbeidelsen av en odelstingsproposisjon som oppfølging av Lekdommerutvalgets utredning i NOU 2002:11 ”Dømmes av likemenn”. Lekdommerutvalget har særlig behandlet problemstillinger knyttet til dl kapittel 4, og er bare i kapittel 9 i utredningen inne på reglene i dl kapittel 5. Utvalget kommenterer enkelte av paragrafene i kapittel 5, og har forslag til endringer i dl § 87, § 88 og § 91. Arbeidsgruppen kommer inn på Lekdommerutvalgets uttalelser og lovforslag enkelte steder i denne rapporten.

2. Mandat mv.

Arbeidsgruppens mandat lyder som følger:

”1. Bakgrunn

I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 14 reguleres spørsmålet om når retten skal settes med lagrette eller meddommere gjennom en henvisning til straffeprosesslovens og tvistemålslovens regler om dette. Domstolloven kapittel 5 regulerer hvordan trekningen eller oppnevningen i den enkelte sak skal skje. Kapitlet inneholder også regler om oppnevning av rettsvitner, og regler om godtgjørelse til lagrettemedlem, jordskiftemann og meddommer.

Domstoladministrasjonen har, på initiativ fra sorenskriver Arild Kjerschow og i samråd med Justisdepartementet, opprettet en arbeidsgruppe som skal gjennomgå reglene i domstolloven kapittel 5. Bakgrunnen for initiativet fra Kjerschow er at det i praksis har vist seg å være behov for en forenkling og effektivisering av regelverket, blant annet for å sikre lik etterlevelse av regelverket.

Arbeidsgruppen har følgende medlemmer:

Sorenskriver Arild Kjerschow (leder)
Lagdommer Anders Bøhn
Tingrettsdommer/ nestleder Tor Langbach

Opprettelsen av arbeidsgruppen for gjennomgang av domstoloven kapittel 5 kan også sees i sammenheng med at Justisdepartementet for tiden arbeider med en proposisjon på grunnlag av NOU 2002:11 "Dømmes av likemenn", som i det alt vesentlige omhandler domstoloven kapittel 4."

2. Arbeidsgruppens oppgaver

Arbeidsgruppen skal gjennomgå reglene i domstoloven kapittel 5, og fremsette et kommentert lovforslag for Domstoladministrasjonen innen den frist som fremgår av punkt 3. Arbeidsgruppen skal foreslå lovendringer som kan gjøre regelverket enklest mulig for brukerne. Det er viktig å oppnå regler som bidrar til lik etterlevelse av regelverket i domstolene. Arbeidsgruppen skal videre søke å komme frem til et lovforslag som kan gjøre at uttakingen av lagrettemedlemmer, meddommere og rettsvitner blir så effektiv som mulig.

Domstolene har siden begynnelsen av 1990-tallet benyttet IT-systemer for gjennomføringen av uttrekk av meddommere. IT-systemer vil bli benyttet til uttrekk også i fremtiden. Dette innebærer at reglene om uttrekk av meddommere må kunne modelleres, og utvikles i programkode. Det har vært fremhevet som et problem både i SAKS og Lovisa-prosjektene at dagens regler om uttrekk åpner for betydelig tolkningstvil, noe som har skapt usikkerhet i forhold til om uttrekksmekanismene i SAKS og Lovisa er i samsvar med gjeldende rett. Det er følgelig også i forhold til tilpasningen av Lovisa viktig at arbeidsgruppens forslag ikke medfører tolkningstvil på grunnleggende punkter.

3. Frist for arbeidsgruppens arbeid

Arbeidsgruppen skal innen 20. juni 2004 fremsette sitt lovforslag med kommentarer for Domstoladministrasjonen. ”

Bestemmelsene om rettsvitner i dl §§ 101-104 omfattes ikke av mandatet. Med unntak for § 101 tredje ledd om sakkyndige rettsvitner har derfor ikke arbeidsgruppen vurdert behovet for endringer i disse bestemmelsene. Gruppen har heller ikke vurdert behovet for endringer i § 100 om forsikring, bortsett fra at lovteksten er foreslått modernisert.

Gruppen har heller ikke i særlig omfang vurdert behovet for lovtekniske eller andre endringer i andre lover enn domstoloven. Enkelte regler i straffeprosessloven foreslås endret i samsvar med at ordningen med varalagrettemedlemmer foreslås avskaffet. Videre går arbeidsgruppen inn for å endre lov nr. 81/1991 (sosialtjenesteloven) § 9-10 andre ledd og fjerde ledd slik at uttak av meddommere fra de alminnelige utvalgene også her bør skje ved trekning, ikke som nå ved oppnevning, se kapittel IV punkt 2 – forslag til endringer i andre lovbestemmelser. Gruppen forutsetter for øvrig at ordningen med arbeidslivkyndige meddommerutvalg i arbeidsmiljøloven 61 § b og c skal bestå, og at de sakkyndige skjønnsmannsutvalgene skal videreføres, jf. skjønnsløven § 14. Henvisninger til dl kapittel 5 i andre lover som eventuelt må rettes, er nevnt i kapittel IV punkt 1.

Som nevnt i punkt 2 i mandatet benyttes IT-systemer for gjennomføringen av trekning av meddommere og lagrettemedlemmer. Det er derfor viktig at reglene utformes på en klar måte, slik at det ikke er tvil om hvilke forutsetninger som skal legges til grunn når Lovisa-systemet skal utformes. Arbeidsgruppen har derfor hatt kontakt med prosjektleder i Lovisa-prosjektet, Morten Hagedal, som har deltatt på to av møtene i arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen hadde sitt første møte 16. februar 2004. Gruppen har senere hatt fem møter, fire møter i Oslo tinghus og ett møte i Domstoladministrasjonens lokaler i Trondheim, foruten en videokonferanse. Den frist som ble satt for rapporten er oversett noe.

For å få en oversikt over hvordan regelverket praktiseres i domstolene, har arbeidsgruppen i brev 23. februar 2004 til alle landets domstoler i første og annen instans stilt en del spørsmål

knyttet til praktiseringen av dl kapittel 5. Arbeidsgruppen har fått svar fra 26 domstoler. Brevet og svarene fra domstolene følger som uttrykt vedlegg til denne rapporten.

II KORT GJENNOMGANG AV REGELVERKET OG DE VIKTIGSTE HENSYNENE REGLENE I DL KAPITTEL 5 SKAL IVARETA

1. Kort om innholdet i kapittel 5 og enkelte andre regler

1.1 Regler om lekdommere i straffeprosessloven og tvistemålsloven

Vi har et relativt stort innslag av lekdommere i domstolene i Norge. Det er særlig i strafferettspleien at det deltar lekdommere, men også i sivile saker blir lekdommere benyttet i en viss grad. Regler om i hvilke tilfeller det skal delta lekdommere ved behandlingen av sivile saker og straffesaker for domstolene, følger av tvistemålsloven av 13. august 1915 nr. 6 (tvml) og straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25 (strpl). Lekdommere deltar både i tingrettene og lagmannsrettene.

Det følger av strpl § 276 at tingretten alltid skal settes med meddommere under hovedforhandlingen i straffesaker. Hovedregelen i § 276 første ledd er at tingretten skal settes med én fagdommer og to meddommere. Det følger videre av § 276 andre ledd første punktum at i saker ”som er særlig omfattende eller hvor andre særlige grunner foreligger, kan domstolens leder bestemme at retten skal settes med to fagdommere og tre meddommere.” I enkelte typer straffesaker skal retten settes med fagkyndige meddommere, jf. strpl § 277 første ledd. Dessuten kan retten i andre saker ”hvor det er behov for det” beslutte å oppnevne fagkyndige meddommere, jf. § 277 andre ledd.

Lagmannsretten settes med lagrette ved behandling av straffesaker hvor det er anket over bevisvurderingen under skyldspørsmålet for forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn seks år, jf. strpl kapittel 24. Gjelder anken straffutmålingen for tilsvarende forbrytelse, settes retten med tre fagdommere og fire meddommere, jf. strpl § 332 første ledd første punktum. Det følger av § 332 første ledd tredje punktum at i saker hvor det er behov for det kan rettens formann beslutte at to av meddommerne skal være fagkyndige.

I sivile saker settes tingretten med to meddommere ”dersom noen av partene krever det eller retten finner det ønskelig”, jf. tvml § 323. Det er normalt fagkyndige meddommere som deltar i sivile saker. Retten kan oppnevne fagkyndige meddommere på eget initiativ dersom den finner det ønskelig, jf. tvml § 325 første ledd. I visse sakstyper stiller loven krav om at tingretten settes med meddommere i sivile saker. Dette gjelder blant annet i saker om overprøving av fylkesnemndsvedtak etter sosialtjenesteloven og barnevernloven, og i saker om oppsigelse etter arbeidsmiljøloven der partene ikke er enige om at meddommere er unødvendig.

Når det gjelder lagmannsrettens behandling av sivile saker, følger det av tvml § 324 første ledd at retten settes med meddommere når noen av partene krever det. Antallet meddommere er da fire, med mindre partene ikke ønsker flere enn to. Retten kan alltid tilkalle to meddommere når den anser det nødvendig. Ved overprøving av saker etter sosialtjenesteloven

og barnevernloven skal lagmannsretten settes med to fagkyndige og to lege meddommere, jf. sosialtjenesteloven § 9-10.

1.2 DI kapittel 4 – valg til utvalgene mv.

DI kapittel 4 inneholder regler om valg av lagrettemedlemmer og meddommere. Lagrettemedlemmer og meddommere velges av kommunestyret hvert fjerde år, jf. dl § 64. Det går fram av §§ 66-69 i hvilke tilfeller man er utelukket fra valg og når man kan kreve seg fritatt. Videre følger det av § 70 at det i hvert lagsogn for lagmannsrettssaker skal være to alminnelige utvalg av lagrettemedlemmer og meddommere, ett for kvinner og ett for menn. Til hvert av utvalgene velges i utgangspunktet fire ganger så mange medlemmer som det antas at det i løpet av et år vil falle rettsdager med lagrettemedlemmer eller meddommere fra disse utvalgene. På samme måte følger det av § 71 at det for hvert domssogn skal være to alminnelige utvalg for tingrettssaker, ett for kvinner og ett for menn, og at det til hvert av utvalgene skal velges to ganger så mange meddommere som det antas at i løpet av et år vil falle rettsdager i tvistemål og straffesaker med meddommere fra disse utvalgene. Videre følger det av § 72 at det kan opprettes særskilte utvalg av meddommere med særlig kyndighet. I NOU 2002:11 har Lekdommerutvalget foreslått å oppheve ordningen med særskilte utvalg i § 72 (jf. nærmere nedenfor i kapittel III punkt 2).

Det følger i dag av dl § 76 første ledd at som meddommere og lagrettemedlemmer bør bare velges folk ”som paa grund av sin rettsindighet, dyktighet og selvstændighet anses for særlig skikket til hvervet, og som ikke paa grund av utilstrækkelig kjendskap til det norske sprog eller av andre aarsaker vil ha vanskelig for at opfylde de pligter, som hvervet fører med sig”. Lekdommerutvalget har i NOU 2002:11 foreslått å erstatte denne ”kvalitetskontrollen” ved valget med tilfeldig trekning fra folkeregistrene, kombinert med prøving av bl.a.andel.

1.3 DI kapittel 5 – Uttaking av meddommere og lagrettemedlemmer

DI kapittel 5 inneholder regler om uttaking av lagrettemedlemmer og meddommere til de konkrete sakene hvor det følger av loven at det skal delta lekdommere. Paragrafene 85-86 inneholder regler om trekning av lagrettemedlemmer og meddommere fra de alminnelige utvalgene. Bestemmelsene inneholder også regler om trekning av varameddommere og varamedlemmer til lagretten. Loven gir ikke nøyaktig anvisning på hvordan trekningen skal skje, utover at den skal være tilfeldig, jf. § 90. I tilfeller hvor retten skal settes med fagkyndige meddommere, kan rettens formann i henhold til § 87 oppnevne disse fra de særlige utvalgene i lagsognet eller rettskretsen. § 88 gir hjemmel for å oppnevne meddommere utenfor utvalgene, når dette er nødvendige for å få uhildede meddommere eller fordi det trengs særlig kyndighet som ikke kan oppnås ved oppnevning etter § 87. § 91 og § 95 tredje ledd inneholder regler om forbigåelse av uttrukne meddommere ved inhabilitet, når vedkommende skulle ha vært slettet fra utvalget mv. Regler om forfall for meddommere og lagrettemedlemmer følger av § 105, og regler om godtgjøring til meddommere og lagrettemedlemmer følger av § 105 a. Virkningen av at retten gjør feil ved trekning eller oppnevning av meddommere eller lagrettemedlemmer er regulert i tvml § 384 andre ledd og strpl § 343 andre ledd nr. 3. Feil av denne karakter kan være en absolutt opphevelsesgrunn, jf. Anders Bøhn: Domstolloven (2000) side 34 flg.

Arbeidsgruppen konsentrerer seg i denne rapporten, i tråd med mandatet, om reglene om uttaking av lagrettemedlemmer og meddommere. Arbeidsgruppen behandler ikke reglene om

rettsvitner og forsikring i dl §§ 100-104, bortsett fra at lovteksten i enkelte bestemmelser er foreslått modernisert.

2. Hensyn som skal ivaretas gjennom reglene i dl kapittel 5

2.1 Innledning

Reglene om uttaking av lagrettemedlemmer, meddommere og rettsvitner i dl kapittel 5 skal ivareta ulike hensyn. I det følgende gis en omtale av de hensynene som det etter arbeidsgruppens oppfatning særlig bør legges vekt på i arbeidet med revisjon av dl kapittel 5.

2.2 Tilfeldighetsprinsippet

Et grunnleggende hensyn ved uttakingsreglene er hensynet til tilfeldighet, også kalt tilfeldighetsprinsippet. Tilfeldighetsprinsippet, som er et viktig ledd i lekdommersystemet i norsk prosessrett, stiller krav om at uttakningen av meddommere og lagrettemedlemmer skal skje på en slik måte at det i utgangspunktet er tilfeldig hvem som møter som meddommer. Tilfeldighetsprinsippet sikres ved at det skjer en tilfeldig trekning av hvem som skal møte som meddommere og lagrettemedlemmer i de konkrete saker. Dissenser forekommer ikke sjelden i norske domstoler, og det er grunn til å tro at stemmetallene i lagretten i mange tilfeller kan ligge i nærheten av det som er grensen for domfellelse/frifinnelse. Når det kan være forskjellige forsvarlige oppfatninger av hvordan en sak bør løses, er det derfor ikke til å unngå at utfallet av en sak kan avhenge av rettens sammensetning. Da er det viktig at publikum gjennom utformingen og praktiseringen av reglene om uttak av meddommere og lagrettemedlemmer kan stole på at sammensetningen er skjedd tilfeldig.

Høyesterett har i Rt. 1981 side 673 uttrykt bakgrunnen for tilfeldighetsprinsippet slik:

”Bakgrunnen for domstollovens regler er ikke rent formelle hensyn. Lovgivers hensikt har vært å sikre at uttakingen av domsmennene skal bero på en kontrollert loddtrekning hvor alene tilfellet er avgjørende for rettens sammensetning. Enhver mulighet for å påvirke rettens sammensetning ved utplukking av domsmenn skal være utelukket, og det skal heller ikke skapes grunnlag for en mistanke om at slik utplukking i den enkelte sak kan ha funnet sted. [...]”

Dl § 90 ble endret ved lov nr. 48/1986 om endringer i rettergangslovgivningen for å gjøre det mulig å bruke datamaskinprogrammer i trekningen. I Ot prp. nr. 47 (1985-86) skriver Justisdepartementet om forholdet mellom tilfeldighetsprinsippet og bruk av IT-systemer ved trekningen:

”Eidsivating lagmannsrett nevner i uttalelsen 4. mars 1985 muligheten for å nytte moderne metoder for gjennomføringen av trekningen, jf. sitatet inntatt under punkt 6.1 ovenfor. Så lenge trekningen foregår tilfeldig, kan ikke departementet se at det knytter seg betenkeligheter til å åpne for slike metoder. Det foreslås derfor en endring av domstolloven § 90 slik at loven ikke lenger regulerer på hvilken måte loddtrekningen skal finne sted utover at den skal være tilfeldig.”

2.3 Behovet for særlig kyndighet

Tilfeldighetsprinsippet tilsier at det ikke foretas en kvalitativ vurdering av den enkelte meddommer eller det enkelte lagrettemedlem i det konkrete tilfelle utover den kvalitetssikring som dl § 76 oppstiller ved selve valget til utvalgene. I henhold til dl § 76 første ledd skal det til meddommere og lagrettemedlemmer velges folk som er særlig skikket til vervet. I NOU

2002:11 ”Dømmes av likemenn” foreslår Lekdommerutvalget at man i stor grad går bort fra de kompetansekravene som stilles i dl § 76. Lekdommerutvalget foreslår at meddommere til tingretten trekkes direkte fra folkeregistrene, mens meddommere og lagrettsmedlemmer til lagmannsretten trekkes tilfeldig fra tingrettsutvalgene fra foregående periode.

I en del sakstyper er det behov for særlig kyndighet. Dl § 87 og § 88 åpner adgang til å oppnevne meddommere som er særlig kyndige på det område saken gjelder. I Ot. prp. nr. 1 (1910) kommenterte Justisdepartementet forholdet til tilfeldighetsprinsippet i kommentaren til § 89 i departementets lovutkast, som tilsvarer dagens § 87:

”Hva civile saker angaar, vil lodtrækning her neppe kunne anvendes. Da domsmændene jo bør være særlig kyndige i det fag, hvorom det spørres kan det ikke overlates til tilfældigheten, om der uttrækkes en domsmand, som er i besiddelse av den fornødne fagkyndighet. Skal man være sikker paa at faa de rette mænd, maa det derfor, som nu i sjørets, handels- og haandverkssaker, paalegges rettens formand at opnævne de fagkyndige domsmænd, og denne opnævnelse bør, som nu i almindelighet ske saaledes, at byrden saavidt mulig fordeles likelig paa alle retskretsens domsmænd. Overensstemmende hermed er kommissionsutkastet forandret, idet det vistnok matte forstaaes saaledes, at lodtrækning regelmæssig skulde finde sted ogsaa for civile sakers vedkommende.”

Tilfældighetsprinsippet kan altså fravikes av hensyn til behovet for særlig kyndighet i saken. Ved oppnevning fra de særskilte utvalgene av særlig kyndige meddommere benyttes som hovedregel et ”tur-prinsipp”, jf. dl § 87 andre punktum:

”Oppnevningen foregår etter tur, og den bør ikke fravikes uten når det er nødvendig av hensyn til den kyndighet som kreves i saken, eller når den som står for tur er hindret fra å gjøre tjeneste.”

I praksis blir adgangen til å oppnevne særlig kyndige meddommere benyttet forholdsvis ofte i en del typer saker.

2.4 Behovet for å sikre korrekte avgjørelser om forbigåelse og fritak

I dl kapittel 4 om utvalg av lagrettsmedlemmer og meddommere er det regler om hvem som er utelukket fra valg som meddommer, og hvem som kan kreve seg fritatt. Dl kapittel 5 supplerer dette med regler om forbigåelse av meddommere og lagrettsmedlemmer i det konkrete tilfelle i dl § 91 og § 95 tredje ledd, og regler om hva som regnes som gyldig forfall i dl § 105. For å sikre korrekte avgjørelser om forbigåelse og fritak er det av betydning at reglene er enkle og klare og at avgjørelsene treffes av personer med tilstrekkelig kompetanse. For å sikre ensartede avgjørelser i den enkelte domstol kan det også være aktuelt å gi retningslinjer for avgjørelsene, bl.a. for det skjønnet som må utøves etter dl § 105, og å sentralisere avgjørelsesmyndigheten.

For at uttakingsmekanismene skal fungere i praksis, må reglene om fritak og forbigåelse av meddommere og lagrettsmedlemmer suppleres med forsvarlige prosedyrer for hurtigtilkalling i de ”krisesituasjoner” hvor en meddommer eller et lagrettsmedlem ikke møter, melder gyldig forfall, eller det av andre grunner blir klart kort tid før rettsmøtet at vedkommende ikke vil delta ved behandlingen av saken.

2.5 Behovet for å unngå utsettelse

Reglene må utformes slik at man i minst mulig grad risikerer å måtte utsette saker fordi retten ikke er fulltallig. Utsettelse medfører både forsinkelse og effektivitetstap. Dette må ivaretas

gjennom reglene om trekning, varsling og innkalling av varameddommere og gjennom reglene om hurtigtilkalling.

2.6 Hensynet til effektiv ressursbruk

Et sentralt hensyn ved utformingen av regler om uttak av meddommere og lagrettemedlemmer er hensynet til effektiv ressursbruk. Det er viktig at trekningsreglene ikke medfører større bruk av ressurser i domstolene enn nødvendig. Trekningsprosedyrene må ikke bli unødige omstendelige og ”byråkratiske”. I dette perspektivet er det bl.a. spørsmål om i hvilken grad det fortsatt skal være en plikt til å trekke og varsle varameddommere. Videre bør det vurderes om det av ressursmessige hensyn bør åpnes adgang til å overlate enkelte avgjørelser som i dag må treffes av en dommer til administrativt nivå, for eksempel avgjørelser om forbigåelse og fritak. Dette spørsmålet må også sees i lys av behovet for å avlaste dommerne for mer administrativt pregede oppgaver og behovet for å utvikle saksbehandlerrollen, jf. også rapporten ”Delegasjon i førsteinstansdomstolene” avgitt våren 2004 av en arbeidsgruppe ledet av sorenskriver Kari Johanne Bjørnøy.

Hensynet til effektiv ressursbruk tilsier også at det bør legges opp til at reisekostnadene for meddommerne og lagrettemedlemmene blir lavest mulig. Dette er noe av bakgrunnen for den adgang dl § 86a gir til å dele domssogn og lagsogn i flere trekningskretser, jf. nedenfor i kapittel III punkt 1.3. Også regelen i dl § 99 første ledd om at lagrettemedlemmer og meddommere fra de alminnelige utvalgene plikter å gjøre tjeneste i alle saker som behandles i umiddelbar rekkefølge på samme rettssted innen et angitt tidsrom, er med på å redusere reisekostnadene og slik sett bidra til effektiv ressursbruk.

2.7 Behovet for enkle og klare regler

Det har i praksis vist seg at dagens regelverk er uklart på enkelte punkter, noe som igjen har medført at praktiseringen av regelverket har vært ulikt i de enkelte domstoler. Det er følgelig viktig at regelverket blir utformet mest mulig konsist og lett forståelig, for på den måten å oppnå funksjonelle spilleregler omkring uttaking av meddommere og lagrettemedlemmer. Det er behov for å klargjøre enkelte av reglene, bl.a. om hvem som har myndighet til å treffe ulike avgjørelser og reglene for innkalling av varameddommere i forhold til bruk av hurtigtilkalling.

Domstolene har siden begynnelsen av 1990-tallet benyttet IT-systemer for gjennomføringen av trekning av meddommere og lagrettemedlemmer. Saksbehandlingssystemet SAKS ble utviklet på slutten av 1980-tallet. Domstolene er nå i gang med å gå over til et nytt saksbehandlingssystem i første og andre instans, Lovisa. Lovisa er per 1. oktober 2004 innført i 38 domstoler, og innføringen vil skje suksessivt i de resterende domstolene. 1. januar 2005 vil 64 domstoler ha Lovisa. Som SAKS inneholder Lovisa et trekningssystem for meddommere og lagrettemedlemmer. Det har vært framhevet som et problem både i SAKS- og Lovisa-prosjektene at dagens regler om trekning åpner for tolkningstvil, noe som har skapt usikkerhet i forhold til om trekningsmekanismene i SAKS og Lovisa er i samsvar med gjeldende rett. Det er følgelig også i forhold til tilpasningen av Lovisa viktig at arbeidsgruppens forslag ikke medfører tolkningstvil på grunnleggende punkter.

2.8 *Behovet for elastisitet*

I et visst spenningsforhold til behovet for entydige og konsise regler står behovet for elastisitet. Behovet for elastisitet i regelverket springer ut av det faktum at domstolene i Norge er meget forskjellige både når det gjelder størrelse på domstolen og størrelse på den rettskrets som hører under domstolen. Disse ulikhetene medfører at behovet kan være forskjellig i ulike domstoler. Det er naturlig at det blir tatt hensyn til dette ved utformingen av regelverket. For å få oversikt over domstolenes behov, har arbeidsgruppen, som nevnt i kapittel I punkt 2, sendt brev til alle landets domstoler i første og andre instans med praktiske spørsmål knyttet til trekning av meddommere og lagrettemedlemmer.

III NÆRMERE OM DE ENKELTE TEMA

1. **Trekningen**

1.1 *Generelt*

Ved lov nr. 48/1986 ble dl § 90 endret slik at det ble åpnet for å foreta trekning ved bruk av IT-systemer. Som nevnt ovenfor i kapittel II punkt 2.7 har domstolene siden starten av 1990-tallet benyttet IT-systemer ved trekningen av meddommere og lagrettemedlemmer.

Arbeidsgruppen går inn for å opprettholde ordningen med tilfeldig trekning av meddommere og lagrettemedlemmer ved bruk av IT-systemer. Arbeidsgruppen foreslår derfor å opprettholde det meste av innholdet i dagens dl § 85, § 86 og § 90.

1.2 *Trekning til dag eller sak*

I dag skjer trekning av lagrettemedlemmer og meddommere til den enkelte sak, jf. dl § 85 og § 86. Ordningen med trekning til ”straffeting” i lagmannsretten er bortfalt.

Arbeidsgruppen har vurdert om loven bør åpne for å trekke meddommere eller lagrettemedlemmer til dag, slik at lekdommerne ved oppmøte den enkelte dag fordeles på de saker hvor det skal delta lekdommere. I allfall i store domstoler kan dette være en hensiktsmessig ordning, ettersom man da slipper å bruke tid og ressurser på hurtigtilkalling av meddommere ved forbigåelse og forfall på dagen for rettsmøtet. På den andre siden må det da på rettsdagen skje en trekning til sak blant de frammøtte for å sikre tilfeldig fordeling.

I brevet 23. februar 2004 fikk domstolene dette spørsmålet:

”Bør større domstoler som avvikler flere saker parallelt hver dag ha adgang til å trekke ut og innkalle meddommere til dag isteden for sak? Hvordan bør i så fall fordelingen på sakene skje, og hvem skal bestemme dette?”

Av de domstoler som besvarte dette spørsmålet, var det ingen som skrev at de selv har behov for en slik adgang. Det ble imidlertid uttalt av flere domstoler at de ikke har noen motforestillinger mot å åpne for trekning til dag, og at det kan være en god ordning i de største domstolene.

Arbeidsgruppen antar på bakgrunn av svarene fra domstolene, at det bare er Oslo tingrett som i praksis har behov for en ordning hvor meddommere trekkes til dag istedenfor sak. I dag gjør Oslo tingrett det slik at retten ved forfall eller liknende fra meddommere på dagen for rettsmøtet hurtigtilkaller frammøtte varamedlemmer som det ikke er behov for å benytte eller meddommere som skulle gjort tjeneste i saker som var berammet samme dag men som bortfaller eller utsettes. Dette er en praktisk løsning ettersom disse meddommerne allerede er på rettsstedet, og derfor kan delta på kort varsel. Det er små betenkeligheter ved en slik ordning i forhold til tilfældighetsprinsippet. Arbeidsgruppen antar at denne muligheten i en viss grad ivaretar behovet for å kunne trekke meddommere til dag istedenfor til en konkret sak, og foreslår derfor ikke en lovendring som åpner for å trekke meddommere til dag.

I lovforslaget søker arbeidsgruppen isteden å gjøre koblingen mellom meddommer og sak mer tydelig i ordlyden enn i dagens lovtekst. Men arbeidsgruppen foreslår å opprettholde den adgang dl § 99 gir til å pålegge meddommere og lagrettemedlemmer å gjøre tjeneste i flere saker som behandles i umiddelbar rekkefølge, jf. nærmere nedenfor i kapittel III punkt 8.6.

1.3 Inndeling i trekningskretser

Siden trekningen nå skjer ved hjelp av datasystemer og ikke ved "lodd"-trekning, bør uttrykket "loddtrekningskretser" erstattes med uttrykket "trekningskretser" i lovteksten. Arbeidsgruppen benytter derfor dette uttrykket gjennomgående i denne rapporten.

Dl § 86a gir i dag adgang til å dele et lagsogn eller et domssogn i trekningskretser når de stedlige forholdene gjør det hensiktsmessig. Bestemmelsen ble innført ved lov 21. juni 1963 nr. 5. Det hadde også før bestemmelsen ble innført vært adgang til inndeling i trekningskretser med hjemmel i dl § 86 fjerde ledd. Bakgrunnen for at det ble gitt en egen bestemmelse om inndeling i trekningskretser, var at departementet var av den oppfatning at § 86 fjerde ledd ikke ga hjemmel for inndeling i trekningskretser for uttaking av lagrettemedlemmer i straffesaker. Det ble derfor ansett som hensiktsmessig å samle bestemmelsene om adgang til å dele opp rettskretsene i trekningskretser i en egen bestemmelse med felles regler om uttaking av både meddommere og lagrettemedlemmer, jf. Ot. prp. nr. 38 (1962-63) side 10. Det går fram av forarbeidene til bestemmelsen at hovedhensynene bak den var å spare meddommerne og lagrettemedlemmene for unødig reisefravær og staten for utgifter til reisegodtgjøring. I tillegg var det et formål med bestemmelsen å sikre at meddommerne har tilstrekkelig lokalkunnskap. Det vises til Ot. prp. nr. 36 (1939) Endringer i rettergangslovgivningen side 3.

I tilfeller hvor et lagsogn eller et domssogn er inndelt i trekningskretser, trekkes ikke meddommere og lagrettemedlemmer fra det totale utvalget for hele domssognet/lagsognet, men fra den trekningskretsen hvor rettsmøtet skal holdes, jf. dl § 86a andre ledd. Dette medfører at i trekningskretser som ikke har et fast rettssted, vil meddommere/lagrettemedlemmer fra denne kretsen knapt nok gjøre tjeneste. Det vises til vedlagte brev fra Eiker, Modum og Sigdal tingrett 12. mars 2004: Domstolen er delt i to loddtrekningskretser. Ettersom nesten alle sakene behandles på det faste rettsstedet i Hokksund, følger det av § 86a første og andre ledd at meddommerne fra utvalget i den av kretsene som ikke omfatter Hokksund, omtrent ikke er representert i domstolen. Lignende inndelinger i lagmannsrettene, der lagrettesakene som regel går på noen få faste rettssteder, kan føre til at enkelte loddtrekningskretser aldri er representert i lagretten, jf. brev 6. juli 2004 til Domstoladministrasjonen fra førstelagmannen i Borgarting lagmannsrett om situasjonen i

Buskerud.¹ Slike følger av inndelingene framstår som uheldige, også fordi belastningen derved blir skjev blant dem som står på listene. Dette er en innvending mot regelen i dl § 86a som er blitt sterkere i de senere årene, ettersom domstolene i mindre grad enn tidligere setter rett utenfor sitt faste rettssted.

Dl § 86a andre ledd tredje punktum åpner for at retten ”når særlige grunner taler for det” kan bestemme at lagrettemedlemmene eller meddommerne kan trekkes fra en annen krets innen lagsognet eller domssognet enn den kretsen hvor rett settes. I forarbeidene er unntaksbestemmelsen ansett å være anvendelig i tilfeller hvor man ved å trekke utenfor trekningskretsen vil få lekdommere med bedre kjennskap til de forholdene saken gjelder. Arbeidsgruppen legger til grunn at unntaket i § 86a andre ledd tredje punktum ikke gir grunnlag for å trekke meddommere og lagrettemedlemmer utenfor trekningskretsen utelukkende for å få en jevnere fordeling av oppdragene eller en mer spredt representasjon.

For å vurdere om det er behov for regelendringer på dette punktet, har arbeidsgruppen forsøkt å få en oversikt over domstolenes inndeling i trekningskretser i dag. Formålet med dette var bl.a. å få klarhet i hvor stor grad det i praksis finnes trekningskretser uten et fast rettssted.

Arbeidsgruppens sekretær har gjort et forsøk på å samle de vedtakene om inndeling i trekningskretser som er gjort med hjemmel i dl § 86a og tidligere § 86 fjerde ledd. Dette har vist seg vanskelig, ettersom det ikke finnes en ajourført samlet oversikt over slike vedtak. Fram til opprettelsen av Domstoladministrasjonen var det Kongen som hadde kompetanse til å inndelegte lagsogn og domssogn i trekningskretser. Denne kompetansen var delegert til Justisdepartementet. I NOU 1980:12 foreslo det såkalte Domstolutvalget at domssognenes inndeling i tinglag og loddtrekningskretser skulle opphøre. Forslaget fikk ikke støtte i Justisdepartementet, som la vekt på at ”det i visse distrikter er behov for inndelingen, fordi domsmennene ellers ville få svært tidkrevende og besværlige reiser”, jf. Ot. prp. nr. 51 1982-83 side 2. På side 3 i samme proposisjon skrev departementet at det ”tok sikte på å gjennomgå den konkrete inndelingen i loddtrekningskretser i de enkelte domssognene for å finne fram til en mest mulig hensiktsmessig inndeling i hvert enkelt tilfelle.” Justisdepartementet har opplyst til arbeidsgruppen at noen slik gjennomgang ikke er blitt gjennomført.

Det har på denne bakgrunn ikke lyktes arbeidsgruppen å få en fullstendig oversikt over de vedtakene som er gjort om inndeling i trekningskretser. Arbeidsgruppens undersøkelser viser at det er behov for en total gjennomgang av dette spørsmålet, også av hensyn til sammenslåingen av embeter. De inndelingene som arbeidsgruppen har fått oversikt over, kan i enkelte tilfeller virke tilfeldige, og det er vanskelig å finne noe mønster når det gjelder oppdelingen i trekningskretser etter reiseavstand mv.

Domstoladministrasjonen har opplyst at den i forbindelse med innføring av Lovisa i domstolene vil fortsette arbeidet med å utarbeide en mest mulig komplett oversikt over hvordan domstolene er inndelt i trekningskretser. Arbeidsgruppen overlater derfor til Domstoladministrasjonen å følge opp dette videre. Men arbeidsgruppen mener at det av hensyn til gjenfinnbarheten av de vedtakene som gjøres, bør oppstilles krav i loven om at vedtak om inndeling i trekningskretser skal skje ved forskrift. Dette medfører at saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven kapittel VII må følges, blant annet kravet om høring i forvaltningsloven § 37. Et annet alternativ kan være å beholde adgangen til å la

¹ I brev 14. juli 2004 til Borgarting lagmannsrett har Domstoladministrasjonen med hjemmel i dl § 86a besluttet at Buskerud lagsogn skal bestå av én loddtrekningskrets.

inndelingen skje ved beslutning, men slik at det i loven stilles krav om en fast kunngjøringsmåte, eventuelt at beslutningen kunngjøres i Norsk Lovtidend.

Det er vanskelig å si noe generelt om når et lagsogn eller domssogn bør inndeles i trekningskretser. Dette vil blant annet avhenge av kollektivtilbudet i området og lokale forhold for øvrig, men som nevnt også av om en inndeling vil føre til en uønsket skjevhet i representasjonen fra de forskjellige områdene i sognet. Det ser imidlertid ut til å være store ugrunnede forskjeller i kretsenes størrelse, og i flere domssogn – bl.a. på Østlandet – synes loddtrekningskretsene å være for små.

1.4 Hensynet til lik kjønnsfordeling i saker hvor det skal delta et ulikt antall meddommere

Domstolloven bygger på det prinsipp at det skal være lik fordeling av mannlige og kvinnelige lekdommere i den enkelte sak. Det skal derfor som hovedregel trekkes like mange mannlige og kvinnelige lekdommere fra hvert av utvalgene, både i sivile saker og i straffesaker.

Det går fram av straffeprosessloven § 276 andre ledd at i saker som er særlig omfattende eller hvis andre særlige grunner foreligger, kan domstolleder beslutte at tingretten skal settes med to fagdommere og tre meddommere. Det følger i dag av dl § 86 første ledd femte punktum, at det ved et ulikt antall meddommere skal ”kastes lodd” om den siste meddommeren skal trekkes fra utvalget for menn eller utvalget for kvinner. Denne regelen kom inn i domstolloven ved lov nr. 24/ 1990. Arbeidsgruppen mener at dette er en hensiktsmessig regel, og foreslår ikke realitetsendringer.

Det følger videre av strpl § 276 femte ledd og § 332 første ledd andre punktum og av tvml § 324 andre ledd at rettens formann i vidløftige saker kan bestemme at en eller flere varameddommerne skal følge forhandlingene og tre inn i retten om noen av meddommerne får forfall. Loven er i dag uklar i forhold til hvordan kjønnsvalget skal foregå i disse tilfellene. Arbeidsgruppen foreslår at det i disse tilfellene, på samme måte som ved trekning av et ulikt antall meddommere, trekkes lodd om det er en mannlig eller kvinnelig varameddommer som skal følge forhandlingene.

2. Oppnevning av fagkyndige meddommere

I dag kan domstolene i praksis velge om de vil oppnevne fagkyndige meddommere fra de særskilte utvalgene etter dl § 87, eller om de vil oppnevne fagkyndige meddommere som ikke er valgt inn i disse utvalgene, jf. dl § 88.

Som nevnt ovenfor i kapittel II punkt 2.3 har Lekdommerutvalget i NOU 2002:11 ”Dømmes av likemenn” foreslått å oppheve dl § 72 og § 87 om særlige utvalg for fagkyndige meddommere. Utvalget viser på side 94 i utredningen til at domstolene i praksis ofte benytter adgangen til å oppnevne fagkyndige meddommere utenfor utvalgene. Videre har mange domstoler ikke en eneste kommune innenfor sitt område hvor det er opprettet særskilte utvalg. På kanskje det viktigste området for bruk av fagkyndige meddommere, barneverns- og barnefordelingsaker, er det ikke opprettet slike utvalg i det hele tatt. Utvalget konkluderer på denne bakgrunn med at ressursbruken ikke står i forhold til nytten av utvalgene, og at utvalgene derfor bør opphøre.

I brev 23. februar 2004 har arbeidsgruppen forespurt domstolene om de mener at ordningen med særlige utvalg bør opphøre. Av de ti domstoler som har uttalt seg om spørsmålet, er ni positive til forslaget om å oppheve ordningen med særlige utvalg for fagkyndige meddommere.

Arbeidsgruppen legger etter dette til grunn forslaget fra Lekdommerutvalget, og foreslår ikke en videreføring av dagens dl § 87, uten at gruppen har gjort noen ytterligere vurdering av om det fortsatt kan være hensiktsmessig å ha et system med faste utvalg, i hvert fall i enkelte domstoler eller for enkelte sakstyper. Hvis de faste utvalgene bortfaller, må behovet for fagkyndige meddommere ivaretas gjennom oppnevning etter dl § 88.

Det er en god del rettspraksis knyttet til bestemmelsen, jf. Bøhn side 221 flg. Det har særlig vært et tema i rettspraksis om oppnevning i de enkelte sakene har vært ”nødvendig for å få uhildede meddommere” eller om ”det trengs særlig kyndighet” i saken. Også en avgjørelse etter § 88 om å ikke oppnevne fagkyndige meddommere kan påkjæres, jf. bl.a. Rt. 1995 side 1404.

I arbeidsgruppens forslag til ny § 93 opprettholdes den adgang til å oppnevne fagkyndige meddommere som i dag finnes i dl § 88. Dersom systemet med særlige utvalg av fagkyndige meddommere opprettholdes, nevner gruppen at det bør gå fram av (nåværende) § 87, som av § 88, at vilkåret for oppnevning er at det ”trengs”, slik § 87 også forstås i dag.

Arbeidsgruppen foreslår at det skal stå i bestemmelsen at partene kan påkjære en beslutning om å oppnevne eller ikke oppnevne fagkyndige meddommere. Det er ikke ment å endre det nærmere innholdet av kjæremålsinstansenes prøvingsadgang, slik dette er utviklet i rettspraksis.

3. Varameddommere

3.1 *Bør retten fortsatt ha plikt til å trekke varameddommere og varamedlemmer til lagretten*

Det følger av dl § 85 tredje ledd og § 86 tredje ledd at det skal trekkes varamedlemmer til lagretten og varameddommere.

3.1.1 Varamedlemmer for lagrettemedlemmer

Arbeidsgruppen foreslår at ordningen med varamedlemmer til lagretten oppheves. Reglene synes overflødige. Det er lovens ordning at de to varamedlemmene, av hensyn til utskytingsretten, alltid pålegges å møte, jf. forutsetningsvis dl § 97. På grunn av forfall blant og utskyting av de ordinære medlemmene vil varamedlemmene svært ofte måtte gjøre tjeneste, slik at den opprinnelige statusen som varamedlem får liten praktisk betydning. Deres status som varamedlemmer kompliserer trekningen etter strpl § 356 tredje ledd, og det gjøres i en del tilfeller feil, jf. Rt. 2003 side 308. Den unødvendig kompliserende særregelen i dl § 85 siste ledd om hvor varamedlemmene skal trekkes fra, kan dermed også fjernes, jf. drøftingen nedenfor i punkt 3.3 av spørsmålet om hvor varameddommere bør trekkes fra. Gruppen foreslår at dl § 85 og § 97 og strpl § 355 og § 356 endres i samsvar med dette, slik at det samme antallet som tidligere skal innkalles, men at alle får status som (ordinære) lagrettemedlemmer.

3.1.2 Varameddommere

Arbeidsgruppen er kommet til at de domstolene som anser det som mest hensiktsmessig, må kunne unnlate å trekke varameddommere.

Som argument mot å videreføre plikten til å trekke varameddommere kan særlig ressursmessige hensyn trekkes fram. Dette gjelder for det første i forhold til domstolenes arbeid. Det å trekke, varsle og administrere varameddommere i tillegg til de ordinære, innebærer grovt sett at rettens arbeid og utgifter ved uttaking av meddommere fordobles. Det skal utformes og sendes brev, og antallet fritakssøknader må også anses å bli tilnærmet fordoblet. Det gjelder også for registreringsarbeidet i Lovisa. Arbeid og utgifter med å administrere de tilfellene der det på grunn av forfall blir nødvendig å innkalle nye meddommere, eventuelt hurtigtilkalle dem, vil naturlig nok bli langt lavere.

Man må også ta i betraktning de ressursmessige konsekvensene trekning som varameddommer har for dem som blir trukket ut. Det kan innebære praktiske problemer å skulle forberede seg til å gjøre tjeneste, for eksempel ved å skaffe vikar. Dette argumentet forsterkes av at problemstillingen gjelder et stort antall personer hvert år. I 2003 behandlet førsteinstansdomstolene i alt 16 626 meddomsrettssaker. Problematikken gjelder følgelig over 33 000 personer pr. år. Mange domstoler har meldt til gruppen at forfall hos meddommere forekommer svært sjelden, slik at det sjelden er behov for varameddommere eller hurtigtilkalling. I tråd med dette unnlater de fleste domstoler å innkalle varameddommerne. I domstoler med større saksmengder, og særlig i Oslo, er derimot erfaringen at det forholdsvis ofte kan oppstå inhabilitet og andre former for forfall kort tid forut for rettsmøtet.

Arbeidsgruppen finner det klart at man i alle domstoler må ha et system for innkalling av reserver. Varameddommerordningen bidrar til å styrke tilfældighetsprinsippet, ved at varameddommerne trekkes ut tilfeldig ved bruk av IT-systemer på samme måte som ordinære meddommere. Alternativet til trekning av varameddommere er å trekke ny meddommer ved forfall inntil noen dager før hovedforhandling eller å benytte hurtigtilkalling av meddommere i tilfeller hvor det oppstår forfall i løpet av de siste dagene før hovedforhandlingen. Hurtigtilkalling skjer ikke etter tilfeldig trekning på samme måte som trekning av varameddommere, jf. dagens § 97 og § 98 andre ledd og redegjørelsen nedenfor i punkt 4. For å ivareta tilfældighetsprinsippet på en bedre måte ved hurtigtilkalling, kan man i de større domstolene utarbeide lister over meddommere som kan møte på kort varsel, slik at det skjer en tilfeldig trekning/ utvelgelse fra denne hurtiglisten. På denne måten kan man i en viss utstrekning ivareta tilfældighetsprinsippet også ved hurtigtilkalling. Men hurtigtilkalling innebærer alltid en viss fare for en form for utplukking av meddommere etter uklare kriterier.

Dersom det er trukket varameddommere, har man noe større sikkerhet for at inhabilitetsspørsmål er avklart før rettsmøtet, i hvert fall i forhold til partene og deres prosessfullmektiger. Habilitetskontrollen blir ikke like god ved hurtigtilkalling eller dersom ny meddommer må trekkes kort tid i forveien. I tillegg kommer fordelene ved å ha varameddommere parate som på forhånd er varslet om at de risikerer å måtte møte, mens ny trekning kort før hovedforhandlingen eller hurtigtilkalling ofte vil bli møtt av forfallsgrunner, særlig i forbindelse med høytider og ferier, der forfallssituasjonene kan ha en tendens til å oppstå også for de ordinære meddommerne.

Gruppen mener at unnlattelse av å trekke varameddommere først og fremst er aktuelt i det store antallet straffesaker som kan avvikles i løpet av én dag. I de mange domstoler hvor

forfall sjelden forekommer, vil det antakelig heller ikke by på store problemer å trekke ny meddommer som kan møte på kort varsel, slik at bruk av hurtigtilkalling kan holdes på et minimum. Som nevnt foran i punkt 1.2 kan man for eksempel i Oslo tingrett trekke og innkalle varameddommere til saker som skal gå over flere dager. Disse kan så med hjemmel i bestemmelsen om hurtigtilkalling "omdisponeres" til endagssaker som mangler meddommere, hvis det ikke blir behov for dem i den saken de er innkalt som varameddommer til, jf. nedenfor punkt 4.1. Dette vil tilfredsstille tilfældighetsprinsippet i rimelig grad.

Det er en klar forutsetning at en adgang til å unnlate å trekke varameddommere brukes på en slik måte at betenkelighetene i forhold til tilfældighetsprinsippet blir ubetydelige. Utgangspunktet skal være at det skal trekkes varameddommere. Det bør gå fram av lovteksten at dersom utgangspunktet skal være et annet, må den enkelte domstolleder ta en generell beslutning om dette. En slik generell beslutning om at det ikke skal trekkes varameddommere, bør kunne fravikes av forberedende dommer eller en annen dommer i tilknytning til en konkret sak. Se forslaget til § 88 andre ledd.

En adgang til å unnlate trekning av varameddommere innebærer også at man kan unnlate å trekke ny varameddommer når en varameddommer rykker opp fordi en meddommer har forfall.

3.2 Skal varameddommerne delta i saken (rykke opp) ved forfall hos en ordinær meddommer?

3.2.1 Varameddommere fra de alminnelige utvalgene

I dag følger det av dl § 95 tredje ledd at det skal trekkes ny meddommer dersom den opprinnelig uttrukne meddommeren får forfall eller må fritas. Videre åpner dl § 97 og § 98 andre ledd for hurtigtilkalling av meddommere dersom forfall/fritak inntreffer på kort varsel. Lovens hovedregel må forstås slik at varameddommerne ikke skal rykke opp hvis det er tid til å trekke ny ordinær meddommer. Se om begrunnelsen for dette nedenfor i punkt 3.3.

Svarene fra domstolene på brev 23. februar 2004 fra arbeidsgruppen viser imidlertid at dagens regler praktiseres ulikt på dette punktet. De fleste domstolene opplyser at de trekker ny meddommer ved forfall, mens noen av domstolene isteden innkaller en varameddommer. Svarene fra domstolene illustrerer behovet for en klargjøring av regelverket på dette punktet. Det vises til følgende svar fra Romsdal tingrett og Fredrikstad tingrett som eksempler.

Romsdal tingrett skriver i brev 15. mars 2004:

"Etter dagens praksis ved vår domstol trekkes ny meddommer dersom en slik får forfall, helt frem til like før vedkommende skal gjøre tjeneste, i stedet for å la varameddommer rykke opp og så velge ny vara. En har oppfattet at regelverket nødvendiggjør en slik praksis. Vi finner at denne praksisen ofte skaper problemer, bl.a. slik at vi ofte ikke får inn bekreftelser fra nyuttrukket meddommer innen det aktuelle rettsmøtet. Dersom så den nye meddommeren ikke møter vil det på grunn av reiseavstander være upraktisk å innkalle varaen, og resultatet blir at man må ty til "hurtiglisten" [...]"

Fredrikstad tingrett skriver i brev 15. mars 2004:

"Når meddommer melder forfall, innkalles normalt varameddommer. Fredrikstad tingrett har forstått domstolloven dit hen at det er det som ligger i at det trekkes varameddommere. Spørsmålet om forfall forelegges normalt saksforberedende dommer som da samtidig bestemmer at varameddommer skal innkalles. Retten kan ikke se at nåværende regler har vært problematisk å praktisere."

Arbeidsgruppen mener at i saker hvor det er trukket varameddommere, bør varameddommerne så langt som praktisk mulig gjøre tjeneste ved forfall hos de ordinære meddommerne. Arbeidsgruppen foreslår at hovedreglen bør være at varameddommere rykker opp ved forfall, istedenfor at det trekkes en ny ordinær meddommer. Det at varameddommerne pålegges å holde seg klare til å møte og at de rykker opp ved forfall, vil skape større trygghet for at retten blir fulltallig.

Dagens regler framstår som nokså motsigelsesfylte. Det synes paradoksalt at man skal trekke og varsle varameddommere, men ved senere forfall hos ordinære meddommere likevel trekke nye meddommere i stedet for å innkalle de varameddommerne som allerede er varslet. Spørsmålet om en meddommer kan anses for å ha lovlig forfall og derfor kan nekte å møte, jf. dl § 105, vil til en viss grad påvirkes av hvor kort tid det er til rettsmøtet skal holdes. Risikoen for at uttrukne meddommere etter § 95 tredje ledd har forfallsgrunner er stor, alt etter hvor kort fristen er. Det synes ikke naturlig at henvendelsen skal gå til disse i stedet for til varameddommere som allerede er varslet og forberedt på at tjenestegjøring kan bli aktuelt. Reglene praktiseres ved enkelte domstoler slik at retten overhodet ikke varsler de uttrukne varameddommerne, og bruker ny trekning og hurtigtilkalling ved forfall. Prinsippet bør være at uttrukne varameddommere skal benyttes så sant det ikke vil medføre uforholdsmessig ulempe.

I mange domstoler vil dette innebære en praksisendring. I forbindelse med en eventuell lovendring som foreslått, bør det utarbeides et standardskriv som understreker varameddommernes plikt til å være forberedt på å møte, også på kort varsel. En slik understreking av møteplikten vil antakelig føre til en viss økning i antallet fritakssøknader fra varameddommere, som før muligens ikke så det nødvendig å søke, men baserte seg på at tjeneste ikke ville bli aktuelt. Det kan også tenkes en viss økning av krav om dekning av utlegg etter § 1-4 i rettsgebyrforskriften (forskrift 1983-02-15 nr 86) fra varameddommere som har vært nødt til å pådra seg utgifter med sikte på å være klar til å møte på kort varsel, og der utgiftene ikke faller bort selv om de ikke behøver å møte. Men dette må likevel antas å bli nokså beskjent.

Etter gjeldende rett skal antakelig uttrukne varameddommere fra de alminnelige utvalgene anses som varameddommere for samtlige innkalte ordinære medlemmer uavhengig av kjønn, jf. Bøhn side 211 med henvisning til Ot. prp. nr. 53 (1983-84). Men hensynet til lik kjønnsfordeling i retten tilsier at varameddommer av samme kjønn som den meddommeren som ikke kan tjenestegjøre, rykker opp hvis det er mulig. Arbeidsgruppen foreslår at denne regelen videreføres, slik at varameddommer av samme kjønn fortrinnsvis skal rykke opp. Det kan stilles spørsmål om varameddommer av ”feil kjønn” fortsatt skal rykke opp, eller om det bør skje hurtigtilkalling i tilfeller hvor opprykk vil medføre at retten blir kjønnsmessig skjevt sammensatt. Bøhn skriver på side 211-212 at:

”dersom forfallssituasjonen i en byrettssak for eksempel er slik at det eneste varamedlemmet som er til stede, er en kvinne, og et mannlig ordinært medlem også viser seg å være inhabilt eller ha annet forfall, skal det kvinnelige varamedlemmet rykke opp som ordinært medlem, selv om dette fører til at det blir to kvinnelige meddommere. Det skal i et slikt tilfelle ikke tilkalles et nytt mannlig varamedlem. Det blir derfor ikke alltid lik kjønnsfordeling blant meddommerne.”

Som nevnt ovenfor vil opprykk av varameddommer på en bedre måte ivareta tilfældighetsprinsippet enn hurtigtilkalling av meddommere. Det vises til at varameddommere skal trekkes ut tilfældig, mens hurtigtilkalling i de aller fleste domstoler skjer fra et mye mer

begrenset utvalg, og ikke alltid tilfeldig (jf. nærmere nedenfor i punkt 4). Arbeidsgruppen mener at hensynet til å ivareta tilfeldighetsprinsippet tilsier at hurtigtilkalling bør være sekundært i forhold til opprykk av varameddommer, selv om det medfører at retten blir kjønnsmessig skjevt sammensatt. Men hvis det er tid til det, bør det trekkes ny varameddommer av samme kjønn som den som har forfall.

3.2.2 Varamedlemmer for fagkyndige meddommere

Etter dl § 87 kan tingretten oppnevne en varameddommer, lagmannsretten (inntil) to, for fagkyndige meddommere, dersom dette finnes hensiktsmessig. Også her synes det naturlig at varamedlemmet gjør tjeneste ved forfall dersom det har fagkyndighet på samme område som den som har forfall, men her bør retten alt etter forholdene kunne velge å oppnevne en ny fagkyndig meddommer i stedet.

3.3 Fra hvilket geografisk område skal varameddommerne trekkes?

Det følger i dag av dl § 85 tredje ledd og § 86 tredje ledd at varamedlemmer skal trekkes blant utvalgsmedlemmene i den kommunen hvor rettsmøtet holdes eller i de nærmeste kommunene.

Arbeidsgruppen mener at det er en bedre løsning at varameddommerne trekkes fra hele trekningsskretsen på samme måte som ordinære meddommere. Dette må sees i sammenheng med at gruppen foreslår at varameddommerne som hovedregel skal gjøre tjeneste ved forfall. I dag er ordningen som nevnt at det ved forfall skal trekkes ny meddommer, og da fra hele vedkommende krets. Det synes mer naturlig å innkalle en varameddommer som er trukket fra utvalget for hele kretsen og som allerede er forberedt på å måtte møte. Heller ikke for domstoler med store avstander eller vanskelige kommunikasjonsforhold bør den nye regelen derfor bli noen dårligere regel enn den gjeldende. For det tilfellet at forfall oppstår i løpet av de to siste virkedagene før rettsmøtet, vil det være adgang til å hurtigtilkalle meddommere.

Ved å trekke varameddommerne fra hele kretsen, slipper man også problemer med over- og underrepresentasjon som følge av dagens særregel om trekningssted for varameddommere. Disse er det gjort nærmere rede for i notat 2. mai 2002 til Lekdommerutvalget og høringsuttalelse til Justisdepartementet 18. oktober 2002 om Lekdommerutvalgets innstilling, begge fra RIFT, og brev 9. mai 2004 fra prosjektleder Hagedal (disse dokumentene følger som uttrykt vedlegg til denne rapporten). Man fjerner med en slik ordning den innvendingen mot å la varameddommerne rykke opp ved forfall som Frostating lagmannsrett har pekt på i sitt brev 5. mars 2004.

3.4 Skal varameddommerne allerede når de varsles om at de er trukket ut, pålegges å møte?

I motsetning til det som gjelder for varamedlemmer til lagretten, følger det i dag av dl § 98 første ledd at domstolene står fritt til å velge om varameddommerne skal innkalles til rettsmøtet uavhengig av forfall hos en ordinær meddommer.

I brev 23. februar 2004 ble domstolene spurt om i hvilken utstrekning varameddommere alltid innkalles. Av de 21 domstolene som svarte på spørsmålet, var det bare Gulating lagmannsrett som opplyste at domstolen konsekvent innkaller varameddommere. Gruppen er kjent med at Borgarting lagmannsrett gjør det samme. De øvrige domstolene opplyste at de sjelden eller aldri innkaller varameddommere uavhengig av forfall.

Som nevnt ovenfor i punkt 3.3 foreslår arbeidsgruppen at varameddommere på samme måte som ordinære meddommere og lagrettemedlemmer trekkes fra hele trekningsskretsen. Slik arbeidsgruppen ser det, kan det stille seg forskjellig for ulike domstoler om det er behov for å innkalle varameddommere til rettsmøtet eller ikke. Dette vil blant annet være avhengig av avstandene i den enkelte trekningsskretsen, av hvor ofte forfall på selve rettsdagen erfaringsmessig oppstår og av om det i enkeltsaker foreligger en særlig fare for at forfall vil oppstå eller en utsettelse vil få særlig store konsekvenser, for eksempel hvis saken skal gå i mange dager. Arbeidsgruppen foreslår derfor å videreføre regelen om at det er valgfritt for domstolene om varameddommerne skal innkalles til rettsmøtet allerede når de varsles om at de er trukket ut, eller om de bare skal varsles om at de må være forberedt på å møte. Arbeidsgruppen foreslår at den enkelte domstolleder kan ta en generell beslutning om varameddommerne skal innkalles eller ikke, for eksempel at de rutinemessig skal innkalles i saker av en viss varighet, ellers ikke. Noen av domstolene opplyste at de innkaller varameddommerne til å møte i spesielle saker. Behovet for å ha varameddommerne tilstede kan som nevnt variere fra sak til sak. Arbeidsgruppen foreslår derfor at det i tillegg til domstolleders generelle beslutning, åpnes for at en dommer i den enkelte sak kan treffe en annen beslutning om frammøte, enn det som følger av domstolleders generelle beslutning.

3.5 *Hvordan bør trekning som varameddommer påvirke muligheten for å bli trukket på nytt?*

Ved utformingen av reglene i dl kapittel 5, bør det så vidt mulig tas hensyn til at oppdragene som meddommer og lagrettemedlem blir noenlunde jevnt fordelt. Det må derfor fortsatt være et system hvor tjenestegjøring i en sak blir registrert, slik at man i utgangspunktet ikke kan bli trukket ut til tjeneste før et så stort antall av de øvrige meddommere og lagrettemedlemmer i trekningsskretsen har tjenestegjort at man igjen begynner å trekke fra hele utvalget. Arbeidsgruppen foreslår å videreføre dagens regel i dl § 85 andre ledd andre punktum om at man igjen, med visse unntak, skal trekke fra hele utvalget når det ikke er minst dobbelt så mange tilbake i utvalget som det antallet som skal trekkes (ofte, kanskje noe misvisende, omtalt som å ”snu bunken”).

I dl § 85 andre ledd første punktum står det i dag:

”Loddtrekningen foretas blant alle som står i vedkommende alminnelige utvalg for lagsognet, unntatt dem som har gjort tjeneste etter siste valg eller er trukket ut eller oppnevnt til et rettsmøte som ennå ikke er holdt.”

Regelen i § 85 andre ledd om trekning av lagrettemedlemmer er i dl § 86 andre ledd gitt tilsvarende anvendelse for trekning av meddommere.

Det oppstår her spørsmål om når en varameddommer skal anses for å ”ha gjort tjeneste”. Spørsmålet er det samme for så vidt gjelder ordinære meddommere som har møtt uten å gjøre tjeneste. Det er uklart ut fra dagens lovtekst om varameddommere som har møtt men ikke deltatt, skal anses for å ha gjort tjeneste, med den følge at vedkommende ikke skal delta i senere trekninger før man igjen begynner å trekke på nytt fra hele utvalget. Det er også uklart ut fra lovens ordlyd om varameddommere som er varslet og bedt om å holde seg klare, men ikke har møtt, skal anses for å ha gjort tjeneste.

I dag er saksbehandlingssystemet Lovisa programmert slik at både ordinære meddommere og varameddommere, og både ordinære lagrettemedlemmer og varalagrettemedlemmer, som er

trukket ut, registreres som å ha gjort tjeneste, uavhengig av om de har møtt eller ikke. Arbeidsgruppen har vurdert om dette bør være lovens ordning.

Det kan ikke være tvil om at varameddommere, på samme måte som de ordinære meddommerne, bør anses for å ha tjenestegjort i alle saker hvor de faktisk har tatt sete i retten. Varameddommerne bør etter arbeidsgruppens oppfatning også anses for å ha gjort tjeneste i tilfeller hvor de har møtt på rettsstedet uten at de har deltatt i behandlingen. Arbeidsgruppen finner det mer tvilsomt om varameddommerne som ikke har møtt skal anses for å ha gjort tjeneste. Spørsmålet er om det at de må holde seg klare til å møte, er en byrde som tilsier at de bør holdes utenfor resten av trekningsomgangen.

Arbeidsgruppen mener at den beste løsningen er at bare de varameddommere som har møtt, får dette registrert som tjenestegjøring. På samme måte bør de ordinære meddommerne (og lagrettemedlemmene) som er trukket ut men av en eller annen grunn ikke har møtt, for eksempel på grunn av lovlig forfall, ikke anses for å ha tjenestegjort, mens de som møter men dimitteres uten å delta, bør anses for å ha tjenestegjort. Samlet sett utgjør de tilfellene hvor varameddommerne må møte, et lite antall, bortsett fra i de få domstolene hvor de alltid pålegges å møte. Dagens ordning med at trekning som varameddommer automatisk registreres som tjenestegjøring, kombinert med at varameddommerne skal trekkes fra de kommunene som er nærmest rettsstedet, ikke fra hele trekningskretsen, skaper en del problemer. Blant annet blir det en overrepresentasjon av utvalgsmedlemmer fra de kommunene som ligger nærmest "hoved"-rettsstedene som stadig trekkes ut som varameddommere uten rent faktisk å gjøre tjeneste. Gruppen viser om disse spørsmålene til uttalelse 9. mai 2004 fra prosjektleder Morten Hagedal i Lovisa-prosjektet, som er lagt ved denne rapporten. Når gruppen nå foreslår at varameddommere skal trekkes fra hele trekningskretsen på linje med de ordinære meddommerne, jf. punkt 3.3, vil slike ulemper falle bort. Men gruppen mener at den gjennomsnittlige byrden ved å måtte holde seg klar til å møte uten at oppmøte blir nødvendig, ikke er tyngre enn at dette ikke bør regnes som tjenestegjøring. Det går fram av uttalelsen fra Hagedal at denne løsningen kan gjennomføres teknisk innenfor Lovisa-systemet. Ordningen vil medføre at det må skje en registrering i telleregisteret for tjenestegjøring når en varameddommer rent faktisk møter til saken, eventuelt en avregistrering når oppmøte ikke skjer. Det siste må også gjøres når en ordinær meddommer ikke møter, uansett grunn. Den praktiske gjennomføringen av dette registreringsspørsmålet er det også redegjort for i brevet fra Hagedal. Gruppen antar at dette er en merbelastning som må anses akseptabel for de ansatte i domstolen sett i forhold til ønskeligheten av mest mulig rettferdige trekningsregler.

Forslagene til regler for hvem som skal anses for å ha gjort tjeneste i forhold til § 86 tredje ledd kan dermed oppsummeres slik:

Alle meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer som faktisk har tatt sete i retten, har gjort tjeneste, også om saken deretter umiddelbart heves eller utsettes. Det samme gjelder alle meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer som har møtt fram til rettsmøtet, selv om de ikke tar sete i retten. Registreringssystemet i Lovisa må være i overensstemmelse med dette.

4. Hurtigtilkalling av meddommere

4.1 Framgangsmåten ved hurtigtilkalling

I dag er ordningen etter dl § 95 tredje ledd at retten skal gjennomføre ny trekning i tilfeller hvor det på forhånd er på det rene at noen av de uttrukne lagrettemedlemmene eller meddommerne ikke kommer til å møte eller ikke kan gjøre tjeneste. Dersom det ikke er tid til å trekke nye lagrettemedlemmer eller meddommere på vanlig måte, åpner dl § 97 og § 98 andre ledd for å tilkalle meddommere og lagrettemedlemmer som kan møte på kort varsel, ofte betegnet som hurtigtilkalling. Dette innebærer at retten kan tilkalle en ny meddommer eller et nytt lagrettemedlem som lett kan komme til rettsstedet hvis den opprinnelige meddommeren/lagrettemedlemmet ikke møter eller må fratre. I praksis skjer tilkallingen som regel gjennom telefonhenvendelser til meddommere eller lagrettemedlemmer som bor eller arbeider nærmest rettsstedet eller hurtigst kan komme dit. Den som tilkalles må stå i utvalget.

Arbeidsgruppen mener at det fortsatt må være adgang til hurtigtilkalling av meddommere og lagrettemedlemmer. Ordningen kan riktignok ha betenkelige sider. Tilkallingen skjer under tidspress. Resultatet avhenger av hvem vedkommende funksjonær har å velge mellom og rent faktisk får fatt i. Det må også under tidspress tas avgjørelser om det foreligger lovlig forfall. Men det er nødvendig å ha en slik ordning for å hindre utsettelse.

Selve framgangsmåten ved hurtigtilkalling er lite regulert. Det følger av § 97 andre ledd at rettens formann ved hurtigtilkalling av lagrettemedlemmer ”forbigår så vidt mulig dem som tidligere har gjort tjeneste og trekker lodd hvis det kan velges mellom flere”. Dl § 98 andre ledd om hurtigtilkalling av meddommere inneholder ingen regler om hvordan slik tilkalling skal skje.

Arbeidsgruppen har vurdert om det bør gis mer detaljerte saksbehandlingsregler for hvordan hurtigtilkallingen skal skje. Framgangsmåten bør være enklest mulig. Både rettssikkerhetshensyn og hensynet til en jevn arbeidsfordeling for lekdommerne tilsier likevel at det stilles krav om at lekdommere også ved hurtigtilkalling tas fra et utvalg av en viss størrelse. Noen domstoler utarbeider i dag lister over lekdommere som kan møte på kort varsel, og forsøker å legge et slags ”etter tur-prinsipp” til grunn ved hurtigtilkalling av dem som står på listen. For eksempel opererte Oslo tingrett i 2000-2004 med en hurtigliste med 85 navn, og Trondheim tingrett har en liste med 57 navn. Ved bruk av slike hurtiglister av tilstrekkelig størrelse kan domstolen langt på vei ivareta tilfældighetsprinsippet også ved hurtigtilkalling. Det er imidlertid på det rene at muligheten for å utarbeide hurtiglister av tilstrekkelig omfang vil variere i forhold til størrelsen på utvalgene av meddommere og lokale forhold for øvrig. Det bør derfor antakelig ikke stilles noe absolutt krav om at alle domstoler skal utarbeide særskilte hurtiglister. Arbeidsgruppen foreslår isteden at det innføres en regel i loven om at hurtigtilkallingen må skje så tilfældig som mulig. I dette generelle kravet kan det ligge en plikt til å utarbeide hurtiglister av en viss størrelse sett i forhold til samlet antall i utvalgene i den grad dette er praktisk mulig for domstolen. Arbeidsgruppen antar at en slik hurtigliste ved mindre domstoler bør inneholde minimum ti navn med noenlunde lik kjønnsfordeling, men at listen helst bør inneholde minst 30 navn for å ivareta tilfældighetsprinsippet godt nok. Man bør unngå at hurtigtilkalling skjer ved bruk av noen få ”gjengangere”.

I praksis vil en slik hurtigliste måtte bestå av personer som har sagt seg villig til å stå der. Dette er ikke et vilkår for hurtigtilkalling slik loven er formulert i dag, men med så kort

møtefrist skal det lite til før det i disse tilfellene foreligger gyldig forfall, dvs at den man henvender seg til, ikke ”kan” møte. Bruk av en liste med personer som har sagt seg villige til slik tjeneste på kort varsel, vil dermed også kunne spare domstolen for tid under selve tilkallingen. Slik forslaget er formulert, vil tilfældighetsprinsippet vanligvis være tilstrekkelig ivare tatt ved hurtigtilkalling av meddommere/varameddommere/lagrettemedlemmer som har møtt samme dag til andre saker som faller bort, jf. nedenfor, uten at man i et slikt tilfelle behøver å benytte folk fra hurtiglisten. Disse vil vanligvis ikke kunne påberope seg gyldig forfall med mindre saken vil vare lengre enn den de var innkalt til. Se nærmere kommentarene til § 92.

For å tilfredstille tilfældighetsprinsippet i størst mulig grad bør adgangen til hurtigtilkalling gjøres så snever som mulig. Dagens ordlyd i § 97 og § 98 andre ledd er noe uklar i forhold til når adgangen til hurtigtilkalling inntreffer. Uttrykkene ”som møter og kan gjøre tjeneste” i § 97 og ”uteblir [...] eller må [...] fratre” i § 98 andre ledd antyder at det først er ved forfall på selve rettsdagen at det kan benyttes hurtigtilkalling. Det er imidlertid antatt at hurtigtilkalling også kan benyttes når forfall oppstår før rettsmøtet, jf. Bøhn side 237. Svarene fra domstolene viser også at det er noe ulik praksis på dette punktet. Slik arbeidsgruppen ser det, er det behov for å oppstille klare vilkår for når hurtigtilkalling kan skje.

Arbeidsgruppen foreslår at det bør være adgang til hurtigtilkalling først når det blir klart i løpet av de to siste virkedagene før rettsmøtet eller under rettsmøtet at en meddommer eller et lagrettemedlem ikke kan møte. Med uttrykket virkedager menes ukedagene mandag til og med fredag som ikke er hellig- eller høytidsdager, jf. lov nr. 12/1995 og lov 26. april 1947 nr. 1.

Videre bør det gå klart fram av loven at hurtigtilkalling i meddomsrettssaker først kan skje når heller ikke varameddommerne kan møte, eller det vil medføre uforholdsmessig ulempe for dem å møte, jf. ovenfor i punkt 3.2.1. Varameddommerne må alltid forsøkes innkalt før man kan bruke hurtigtilkalling, hvis det er trukket varameddommere til saken.

Etter dl § 97 skal hurtigtilkalling av lagrettemedlemmer skje blant de utvalgsmedlemmer ”som hurtigst kan komme til stede”, mens § 98 andre ledd om hurtigtilkalling av meddommere gir hjemmel for å ”tilkalle en av meddommerne som bor nærmest rettstedet”. Arbeidsgruppen foreslår å bruke formuleringen ”som kan møte på kort varsel” både om hurtigtilkalling av lagrettemedlemmer og meddommere. Med dagens kommunikasjonsmidler er det ikke nødvendigvis avstanden fra bolig til rettsstedet som er den viktigste faktoren i forhold til hvor raskt vedkommende kan møte til rettsmøtet, og tilkalling fra arbeidsstedet kan være like praktisk som tilkalling fra bolig. Gjennom å bruke uttrykket ”på kort varsel” i stedet for ”hurtigst” får man også fram at det ikke er gjort noen feil når man har innkalt en som kan komme raskt, selv om andre kunne kommet raskere.

Uttrykket ”kan møte på kort varsel” gjør det også mulig for domstolen å hurtigtilkalle meddommere, varameddommere eller lagrettemedlemmer som er til stede i tinghuset på grunn av innkalling til saker samme dag, men hvor tjenestegjøring likevel ikke er aktuelt.

Det er i dag ikke noe krav i loven om at hurtigtilkallingen skal skje slik at det i størst mulig grad blir et likt antall mannlige og kvinnelige medlemmer i retten. Men det går fram av forarbeidene at det skal søkes å tilkalle et medlem av samme kjønn som den som ikke møter. Det vises til Ot. prp. nr. 53 (1983-84) side 122:

”Særlig under hensyn til de problemer som kan oppstå ved firkantede regler om hvem som skal tilkalles som varamedlem i tilfelle forfall, antar Justisdepartementet at retten i prinsippet bør stå fritt når den tilkaller varamedlem etter reglene i dl §§ 97 og 98. Man forutsetter imidlertid at retten så langt råd er tar hensyn til at det i tilfelle tilkalles en person av samme kjønn som den som har meldt forfall [...]”

Arbeidsgruppen mener at hensynet til lik kjønnsfordeling tilsier at det bør gå fram av lovteksten at det ved hurtigtilkalling fortrinnsvis bør velges meddommere eller lagrettemedlemmer av samme kjønn som den leddommeren som ikke møter.

Gruppen minner her om at varameddommer anses trukket ut som varamedlem for samtlige ordinære medlemmer, ikke bare for den eller dem av samme kjønn, og at enkelte forfallssituasjoner derfor kan føre til at retten må settes med ulik kjønnsfordeling, jf. punkt 3.2.1 foran. Hvis det er et tilstrekkelig antall ordinære og varameddommere som kan gjøre tjeneste, skal det altså ikke skje noen hurtigtilkalling av ny meddommer av samme kjønn som den opprinnelig uttrukne for å oppnå lik kjønnsfordeling. Dette følger direkte av ordlyden i forslaget til § 92.

4.2 Hvordan bør hurtigtilkalling påvirke muligheten for å bli trukket som ordinær meddommer?

På samme måte som for varameddommere, jf. ovenfor i punkt 3.5, kan det spørres om meddommere og lagrettemedlemmer som tjenestegjør etter hurtigtilkalling skal anses for å ha gjort tjeneste, med den følge at vedkommende skal forbigås ved senere trekninger inntil et så stort antall av de øvrige meddommere og lagrettemedlemmer i trekningsskretsen har tjenestegjort at man igjen begynner å trekke på nytt fra hele utvalget. Dersom domstolen har utarbeidet en hurtigliste, må registreringen av tjenestegjøringen i så fall også innebære at vedkommende i utgangspunktet ikke kan hurtigtilkalles igjen for alle eller en vesentlig del av dem som står på hurtiglisten har tjenestegjort. Dette følger av kravet i § 92 tredje ledd siste punktum om at tilkallingen skal skje tilfeldig så langt råd er.

Som nevnt i punkt 4.1 foreslår arbeidsgruppen at hurtigtilkalling skal skje blant meddommere og lagrettemedlemmer som ”kan møte på kort varsel”. Dersom tjenestegjøring etter hurtigtilkalling skal medføre at vedkommende ikke tas med i ordinære trekninger før alle i trekningsskretsen har gjort tjeneste, vil det medføre at meddommere og lagrettemedlemmer fra hurtiglistene sjeldnere enn andre medlemmer av de alminnelige utvalgene vil bli trukket ut som ordinær meddommer eller lagrettemedlem på vanlig måte. Dette kan anses som et brudd med tilfældighetsprinsippet.

På den andre siden vil de samme meddommerne og lagrettemedlemmene kunne bli for hardt belastet med tjenesteoppdrag dersom de ved hurtigtilkalling ikke skal anses for å ha gjort tjeneste.

Arbeidsgruppen finner det klart at sistnevnte argumenter bør være avgjørende, slik at deltakelse i rettssaker etter hurtigtilkalling anses som tjenestegjøring, med den følge at vedkommende ikke skal delta i senere trekninger før man igjen begynner å trekke på nytt fra hele utvalget. Domstolene må derfor registrere i Lovisa de tilfellene hvor meddommere eller lagrettemedlemmer tjenestegjør etter hurtigtilkalling. Prosjektleder Morten Hagedal har opplyst til arbeidsgruppen at det er lar seg gjøre å tilpasse Lovisa slik at dette blir teknisk gjennomførbart. Gruppen antar at en slik registrering i Lovisa av at vedkommende leddommer har gjort tjeneste, ikke vil innebære noen uakseptabel stor merbelastning for dem som skal foreta registreringen.

Trekningsystemet i Lovisa er i dag programmert slik at det enkelte utvalgsmedlemmet får registrert antallet tjenestegjøringer i valgperioden som 0, 1, 2, osv, jf. vedlagte brev 9. mai 2004 fra prosjektleder Hagedal. Når det skal trekkes, finner systemet fram til alle de medlemmene som har (samme) laveste antall registreringer, for eksempel 0. Er dette antallet mindre enn det dobbelte av det antallet som skal trekkes, finner systemet i tillegg fram til de utvalgsmedlemmene som har 1 registrering, slik at det trekkes fra alle med 0 og 1 registrert tjenestegjøring (dersom dette samlet er et tilstrekkelig antall). Et medlem som er registrert hurtigtilkalt to ganger i løpet av første ordinære trekningsomgang, vil derfor ikke være med blant dem det trekkes fra når ordinære trekningsomgang nummer to begynner. Systemet fungerer derfor i samsvar med den regelen gruppen foreslår. Den unøyaktigheten som her kan oppstå i forhold til formuleringen i § 86 tredje andre ledd må anses akseptabel, jf. merknadene til nevnte bestemmelse.

5. Frister

5.1 *Frister for trekningen*

Det oppstilles i dag ikke frister i domstoloven for når trekning av meddommere og lagrettemedlemmer skal skje. En kunne for eksempel tenke seg at det ble stilt krav om at trekning skal skje så snart saken er berammet. Noen domstoler berammer imidlertid så lang tid før rettssaken, at det kan framstå som uhensiktsmessig å trekke meddommere eller lagrettemedlemmer så tidlig. Arbeidsgruppen mener derfor at det ikke bør oppstilles frister for når selve trekningen av meddommere og lagrettemedlemmer skal skje.

Det vil imidlertid normalt ikke være noen grunn til at meddommerne og lagrettemedlemmene ikke skal trekkes umiddelbart etter at beramming har skjedd. Tvert imot vil det med tanke på mulige fritakssøknader og liknende være å anbefale at dette gjøres så snart som mulig. Gruppen opprettholder formuleringen at trekningen skal skje i ”god tid”, jf. § 85 første ledd og § 86 første ledd.

5.2 *Melding til uttrukne meddommere og lagrettemedlemmer*

Et annet spørsmål enn når selve trekningen skal foretas, er på hvilket tidspunkt domstolen skal gi meddommerne og lagrettemedlemmene melding om at de er trukket ut. Det går i dag fram i dl § 95 første og andre ledd at rettens formann skal sørge for at de lagrettemedlemmer og meddommere som er trukket ut får melding om det, og at de så vidt mulig bør gis én ukes varsel. Dersom saken trenger hurtig behandling, bør meddommerne og lagrettemedlemmene så vidt mulig gis minst én dags varsel. Det er altså ikke absolutte minstefrister.

Arbeidsgruppen foreslår at hovedregelen bør være at meddommerne og lagrettemedlemmene gis varsel om at de er trukket ut så snart som mulig etter at trekningen er foretatt. Det er ikke noen grunn til at melding utsettes til det er en uke igjen til rettsmøtet. Gruppen ser ikke grunn til å angi noen minstefrist for lovlig innkalling, slik det heller ikke er i dag. I enkelte tilfeller kan det bli nødvendig å trekke og innkalle meddommere og lagretten med kort varsel.

I tillegg til varsel om selve trekningen, bør det også gå fram av loven at det så snart som mulig skal gis varsel om hvem som er sakens parter mv., samt om tid og sted for rettsmøtet og

forventet varighet av tjenestegjøringen. Informasjonen om sakens parter kan bidra til at habilitetsspørsmål blir avklart så raskt som mulig.

Som nevnt ovenfor i punkt 3.2.1 mener arbeidsgruppen at en varameddommer bør rykke opp når en meddommer ikke kan møte. Det bør derfor gå fram av loven at domstolen må gi varameddommerne beskjed om de skal møte eller holde seg klare til å møte på kort varsel.

5.3 *Melding til sakens parter*

Det følger i dag av dl § 96 at en liste over de lagrettemedlemmene som skal gjøre tjeneste skal være meddelt sakens parter senest dagen før hovedforhandlingen. Det er hensiktsmessig at partene får oversendt listen før rettsaken, blant annet for å få klarhet i habilitetsspørsmål tidligst mulig. I svarene på brevet 23. februar 2004 fra arbeidsgruppen var det flere domstoler som framhevet dette. For eksempel skriver Lyngdal tingrett i brev 15. mars 2004:

”Jeg peker på at praksis hos oss er at aktor og forsvarer på forhånd underrettes om hvem som er trukket ut som meddommer/varameddommer i den enkelte sak. Tilsvarende blir de uttrukne underrettet om tiltaltes navn/ adresse. Dette blir gjort for å få frem mulig inhabilitet i forkant.”

I de aller fleste tilfeller bør slik melding gis i god tid, men det kan tenkes tilfeller der dette ikke er mulig. På denne bakgrunn foreslår arbeidsgruppen å videreføre kravet om melding til sakens parter senest dagen før hovedforhandlingen. § 96 stiller bare krav om slik melding i lagrettesaker. Arbeidsgruppen foreslår at kravet om melding til sakens parter utvides til å omfatte melding om uttrukne meddommere og varameddommere, både i sivile saker og straffesaker.

5.4 *Melding til andre enn de uttrukne lekdommerne og sakens parter*

I NOU 2002:11 ”Dømmes av likemenn” blir det på side 101 vist til at dl § 96 tidligere hadde en regel om at listen over de lagrettemedlemmene som skulle gjøre tjeneste skulle slås opp på rettsstedet senest dagen før hovedforhandlingen. Regelen om oppslag av listen over lagrettemedlemmer ble fjernet i 1981, og erstattet med plikten til å gi melding til sakens parter. Som Lekdommerutvalget påpeker, er ikke denne endringen nærmere kommentert i lovforarbeidene. Det går videre fram i NOU 2002:11 på side 101 at Norsk Redaktørforening i en henvendelse til Lekdommerutvalget har bedt om at plikten til å slå opp listen på rettsstedet gjeninnføres. Lekdommerutvalget valgte selv ikke å ta stilling til forslaget fra Redaktørforeningen, og uttaler:

”Utvalget ønsker ikke å ta stilling til forslaget, og vil påpeke at det reiser enkelte prinsipielle problemstillinger. Blant annet må hensynet til lagrettemedlemmene selv, særlig dersom saken har stor medieinteresse, vurderes opp mot hensynet til offentlighet i rettspleien. Utvalget anbefaler imidlertid at det foretas en vurdering av forslaget til Norsk Redaktørforing.”

Arbeidsgruppen overlater til Justisdepartementet og Domstoladministrasjonen å følge opp denne problemstillingen. Det er naturlig at den sees i sammenheng med oppfølging av forskrift 6. juli 2001 om offentlighet i rettspleien.

6. Forbigåelse og forfall

6.1 Gyldig forfall

I dl § 105 andre ledd første punktum går det fram hvilke forhold som kan gi grunnlag for gyldig forfall for meddommere og lagrettemedlemmer. Dette er:

- Omstendigheter som fører til at vedkommende ikke uten fare for helbred eller velferd kunne ha møtt
- Omstendigheter som fører til at vedkommende ikke uten å forsømme viktige og uoppsettelige forretninger kunne ha møtt
- Særlig lang reisetid eller reiselengde mellom bopel og rettssted

Alle disse tre alternative forfallskriteriene er nokså skjønnsmessige, og det nærmere innholdet i kriteriene må utledes blant annet av rettspraksis. Det vises til Rt. 2003 side 476, Rt. 1997 side 1696, Rt. 1981 side 53 og Rt. 1970 side 540, som gir en viss veiledning ved tolkningen.

Arbeidsgruppen har vurdert om det er behov for å gjøre kriteriene mer presise. Hensynet til at det bør være så enkelt som mulig for meddommerne og lagrettemedlemmene å få klarhet i sine rettigheter og plikter, tilsier at reglene bør gjøres så klare som mulig. Dersom reglene gjøres mer presise, har man videre en større garanti for at reglene blir praktisert likt i domstolene. I brev til domstolene 23. februar 2004 stilte arbeidsgruppen spørsmål til domstolene om hvordan reglene om hva som skal til for å ha lovlig forfall praktiseres. De svarene domstolene ga, viser at det er store forskjeller i hvor strenge de er ved vurderingen av søknader om forfall. Noen domstoler anser seg for å være strenge eller forholdsvis strenge, mens andre skriver at de er forholdsvis liberale.

På den andre siden taler det mot å gjøre forfallskriteriene mindre skjønnsmessige at domstolene har behov for fleksibilitet på dette punkt. De må vurdere konkret i den enkelte sak om det skal innvilges fritak, og det kan variere ut fra de konkrete forhold hvor streng domstolen bør være i vurderingen av om en omstendighet skal godtas som lovlig forfall. Det er for eksempel ikke gitt at vurderingen bør være den samme ved søknad om fritak rett forut for hovedforhandlingen som om søknaden hadde kommet like etter trekningen. Også ellers kan det være ulikheter mellom domstolene når det gjelder muligheten til å skaffe en erstatter på kort tid.

Arbeidsgruppen legger stor vekt på behovet for fleksibilitet i vurderingen av om forfall skal innvilges, og foreslår derfor å opprettholde dagens skjønnsmessige forfallskriterier.

Etter dl § 105 første ledd plikter meddommer eller lagrettemedlem som mener å ha gyldig forfall å melde det ”i tide”. Den som unnlater å melde dette i tide, risikerer å måtte betale erstatning og rettergangsbot (jf. dl § 200). Uttrykket ”i tide”, som i dag er fristen for når man plikter å melde om gyldig forfall, er upresist. Arbeidsgruppen kan ikke se noen grunn til at lekdommerne ikke bør være forpliktet til å melde fra om forfallsgrunnen så snart som mulig etter at de er blitt kjent med den. For å gjøre lovteksten mer klar på dette punktet, foreslår arbeidsgruppen å erstatte uttrykket ”i tide” med uttrykket ”uten ugrunnet opphold”. Det bør etter arbeidsgruppens oppfatning ikke stilles krav i loven om at anmodninger om fritak må være skriftlige, selv om dette normalt bør kreves. Men det bør gå fram av lovteksten at anmodninger om fritak skal begrunnes.

6.2 Forbigåelse av meddommer og lagrettemedlem

Domstolloven har i dag regler i § 91, § 95 tredje ledd og § 114 om forbigåelse og utelukkelse av meddommere og lagrettemedlemmer.

Det følger av § 91 at et lagrettemedlem eller en meddommer skal forbigås ved trekningen i følgende tilfelle:

- Ved inhabilitet etter dl § 106 og § 107
- Ved gyldig forfall
- Dersom vedkommende skulle vært slettet etter § 81 første, andre eller tredje ledd, dvs ved dødsfall, flytting ut av kretsen, ved psykiske og fysiske forhold som gjør at vedkommende er ute av stand til å gjøre tjeneste, eller fordi noen av valgbarhetsvilkårene i § 65 mangler, eller dersom vedkommende er idømt betinget eller ubetinget fengselsstraff
- Dersom vedkommende er siktet for en straffbar handling som kan antas å medføre frihetsstraff eller tap av offentlig stemmerett
- Dersom vedkommende ikke har tilstrekkelig kjennskap til det norske språk
- Dersom vedkommende ved deltakelse i en sak hvor det blir gitt informasjon som etter sikkerhetsloven er skjermingsverdig, ikke kan klareres og autoriseres for den aktuelle sikkerhetsgrad

§ 95 tredje ledd omhandler forbigåelse/utelukkelse på grunn av forhold som oppdages etter trekningstidspunktet. Det følger av bestemmelsen at det skal skje ny trekning i følgende tilfelle:

- Ved gyldig forfall
- Dersom vedkommende skulle vært slettet etter § 81, første, andre eller tredje ledd.
- Dersom vedkommende er siktet for en straffbar handling, som kan antas å medføre frihetsstraff eller tap av offentlig stemmerett.

Arbeidsgruppen ser ikke grunn til å regulere forbigåelse/utelukkelse av lagrettemedlem og meddommere i to ulike bestemmelser, og foreslår derfor å slå sammen reglene i dl § 91 og § 95 tredje ledd til en bestemmelse som omhandler forbigåelse/utelukkelse uavhengig av hvilket tidspunkt det forhold som begrunner forbigåelsen/utelukkelsen blir kjent. Videre foreslår arbeidsgruppen at reglene om forbigåelse på grunn av gyldig forfall, overføres til en egen bestemmelse om gyldig forfall.

Det følger av straffeprosessloven § 82 at man får stilling som siktet når påtalemyndigheten har erklært vedkommende for siktet, når forfølgning mot vedkommende er innledet ved retten, eller det er besluttet eller foretatt bruk av tvangsmidler. I dag må siktelsen, for at den skal medføre forbigåelse av meddommeren eller lagrettemedlemmet, omfatte en straffbar handling som kan antas å medføre frihetsstraff eller tap av offentlig stemmerett.

Arbeidsgruppen mener at domstolen bør slippe å gå inn i en nærmere vurdering av siktelsens alvor, og foreslår at meddommeren skal forbigås ved enhver siktelse, med unntak av de tilfeller hvor siktelsen har ført til et forelegg.

Ettersom dl § 76 fastsetter at personer med for dårlige norskkunnskaper skal utelukkes allerede ved valget til de alminnelige utvalgene, skulle det i utgangspunktet ikke være

nødvendig å stille det samme kravet på nytt i kapittel 5. Arbeidsgruppen foreslår likevel å opprettholde manglende norskkunnskaper som en forbigåelsesgrunn i kapittel 5, for det tilfelle at de manglende norskkunnskapene først kommer for en dag etter at valget til utvalgene er foretatt.

I brev 15. mars 2004 til arbeidsgruppen har Indre Finnmark tingrett påpekt at kravet om tilstrekkelige norskkunnskaper må gjelde tilsvarende for samisk i Indre Finnmark tingrett, ettersom domstolen har samisk som et likeverdig rettspråk. For å bidra til å sikre at meddommerne har gode nok kunnskaper i samisk i de domstoler hvor det er aktuelt å benytte samisk som rettspråk, foreslår arbeidsgruppen at det tas inn en henvisning til dl § 136a i lovteksten, jf. forslaget til ny § 90 første ledd b. Dl § 136a henviser igjen til sameloven § 3-4, som oppstiller en rett til å bruke samisk som rettspråk i domstoler som har en rettskrets som omfatter forvaltningsområdet for det samiske språket.

Når det gjelder forbigåelse/utelukkelse på grunn av habilitet er dette i dag nevnt i dl § 91, men ikke i § 95 tredje ledd. Dette skyldes at dl § 114 inneholder en egen regel om utelukkelse på grunn av inhabilitet etter § 106 og § 107, når det forhold som begrunner inhabiliteten oppdages etter trekningstidspunktet. En følge av forslaget om å slå sammen reglene om forbigåelse ved trekningen og forbigåelse på grunn av forhold som blir kjent senere, er at dl § 114 blir overflødig. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at denne bestemmelsen oppheves.

7. Godtgjøring

Det følger av dl § 105a første ledd første punktum at godtgjøring til lagrettemedlemmer og meddommere fastsettes av rettens formann etter forskrifter gitt av Kongen. Det er gitt nærmere regler om godtgjøring i rettsgebyrforskriften av 15. februar 1983 nr. 86.

I NOU 2002:11 har Lekdommerutvalget på side 101 flg. knyttet noen kommentarer til lekdommernes godtgjøring, til tross for at dette i utgangspunktet ikke var omfattet av utvalgets mandat. Men utvalget kommer ikke med forslag til konkrete lov- eller forskriftsendringer når det gjelder godtgjøringen, bortsett fra at lovteksten er foreslått modernisert.

Meddommere og lagrettemedlemmer fra de alminnelige utvalgene godtgjøres i dag som hovedregel med 250 kroner per sak, jf. rettsgebyrforskriften § 1-1. Satsen er ikke blitt endret siden den ble fastsatt i rundskriv av februar 1983. Lekdommerutvalget viser til at Justiskomiteen i Budsjett-Innst. S. nr. 4 (1999-2000) har bedt om en gjennomgang av de gjeldende satsene for godtgjøring for meddommere, og er også for sin egen del av den oppfatning at godtgjøringen er for lav. I brev 23. februar 2004 stilte arbeidsgruppen domstolene spørsmålet:

”Hvordan virker reglene om godtgjørelse til meddommere? Hvem behandler og avgjør godtgjørelsen?”

Et flertall av de domstolene som besvarte spørsmålet mener at satsen på 250 kroner er for lav og må oppjusteres. Arbeidsgruppen slutter seg til dette. Arbeidsgruppen foreslår at satsen fordobles, slik at den blir minst 500 kroner per dag. Dersom satsen fordobles, vil den fortsatt ligge under de tilsvarende satsene i Sverige og Finland, som er henholdsvis ca 600 NOK i Sverige og ca 830 NOK i Finland.

Det går fram av rettsgebyrforskriften § 1-4 at når utlegg og/eller tapt arbeidsfortjeneste blir dokumentert, kan retten i den utstrekning det finnes rimelig tilkjenne dekning av tapt arbeidsfortjeneste istedenfor godtgjøring etter § 1-1 eller § 1-2. Flere av de domstolene som har gitt svar til arbeidsgruppen, mener at de meddommerne eller lagrettemedlemmene som får dekket tapt arbeidsfortjeneste, bør få godtgjøring i tillegg. I NOU 2002:11 side 102 henviser Lekdommerutvalget til at et flertall av lekdommerne i en undersøkelse utvalget foretok i 2002, også mente at de lekdommerne som får dekket tapt arbeidsfortjeneste bør få godtgjøring i tillegg. Arbeidsgruppen er enig i dette. Det er uheldig at godtgjøringen slår ulikt ut avhengig av om meddommeren trekkes i lønn fra arbeidsgiver eller ikke. For å bøte på dette, anbefaler arbeidsgruppen at uttrykket ”i stedet for” i rettsgebyrforskriften § 1-4 første ledd erstattes med uttrykket ”i tillegg til”. På den måten vil det bli klart at erstatningen for tapt arbeidsfortjeneste etter forskriften § 1-4 vil komme i tillegg til selve godtgjøringen etter § 1-1 eller § 1-2.

Det følger av rettsgebyrforskriften § 1-2 at godtgjøringen til fagkyndige meddommere skal utgjøre 1 000 kroner per hele dag, eller 1 200 kroner for særlig lange dager. For halve dager skal godtgjøringen utgjøre 600 kroner. Arbeidsgruppen er enig i Lekdommerutvalgets uttalelse i NOU 2002:11 side 102, om at ”det ikke umiddelbart gir mening at fagkyndige meddommere mottar maksimum 1 200 per dag, mens oppnevnte sakkyndige godtgjøres med 735 kroner per time, jf. forskrift om salærer fra det offentlige til advokater m.v. § 2 jf. Justisdepartementets rundskriv G-2/ 2002”. Som nevnt av Lekdommerutvalget kan de samme fagkyndige i noen saker gjøre tjeneste som oppnevnt fagkyndige meddommere, mens de i andre saker oppnevnes som sakkyndige. Det framstår som uheldig at de samme personene får langt lavere godtgjøring om de opptrer som meddommere enn som sakkyndige. Arbeidsgruppen foreslår at rettsgebyrforskriften § 1-2 endres slik at de regler om godtgjøring som gjelder for sakkyndige, gis tilsvarende anvendelse for fagkyndige meddommere.

De svarene arbeidsgruppen har mottatt fra domstolene, viser at det kan være grunn til å se nærmere på ytterligere noen sider av reglene om godtgjøring til meddommere og lagrettemedlemmer, som ikke er særskilt framhevet av Lekdommerutvalget. Arbeidsgruppen overlater til Justisdepartementet/Domstoladministrasjonen å eventuelt følge opp følgende punkter:

- Flere domstoler framhever behovet for standardsatser for selvstendig næringsdrivende, på grunn av at det ofte kan være vanskelig å dokumentere/beregne tapt arbeidsfortjeneste for disse.
- I brev 5. mars 2004 skriver Frostating lagmannsrett at det må innføres hjemmel for godtgjøring til fagkyndige meddommere i tilfeller hvor saken avlyses kort tid før hovedforhandlingen/ankeforhandlingen. Slik hjemmel finnes ikke i dag.
- I brev 15. mars mener Romsdal tingrett at det er uheldig at de som er bosatt på det stedet hvor rettsmøtet skal holdes ikke er berettiget til kostgodtgjøring etter rettsgebyrforskriften § 1-6. Retten framhever at det ikke er slik i praksis at meddommerne har tid til å dra hjem for å spise i lunsjpausen. Nord-Troms tingrett er også inne på dette i brev 26. februar 2004, og mener at meddommerne som hovedregel bør få en fast kostgodtgjøring på 100 kroner per dag hvis lunsjpause inngår i forhandlingene.

8. Beslutningsmyndighet

8.1 Generelt

Hensynet til effektiv ressursbruk tilsier at beslutningsmyndighet i medhold av dl kapittel 5 legges på et så lavt nivå som mulig. Rutinepregede avgjørelser bør derfor overlates til domstolens tjenestemenn (saksbehandlere). Det vises til Justisdepartementets uttalelse i Ot. prp. nr. 47 (1985-86) side 68 i tilknytning til at kompetansen i dl § 85 og § 86 til å foreta selve trekningen av meddommere og lagrettemedlemmer ved lov nr. 48/1986 ble lagt til tjenestemenn ved domstolen:

”For domstolene vil det innebære en viss effektivisering at fagdommere fritas for rutinepregede oppgaver som ikke krever særskilt juridisk innsikt.”

Arbeidsgruppen har vurdert om beslutningsmyndighet etter dl kapittel 5, som i dag tilligger dommere, kan overlates til saksbehandlere ved domstolen. I tilfeller hvor beslutningsmyndighet overlates til saksbehandlere, kan det være behov for å utarbeide retningslinjer/instruks for bruken av myndigheten. På den måten kan man oppnå en mest mulig ensartet praksis. I denne sammenhengen må også kjæremålsadgangen vurderes. I tilfeller hvor beslutningen er tatt av en saksbehandler, er det naturlig at parten må kreve at avgjørelsen forelegges for en dommer før den kan påkjæres til overordnet domstol. Det vises til uttalelse fra Agder lagmannsrett i brev 16. mars 2004 til arbeidsgruppen:

”Arbeidsgruppa bør tvillaust sjå nærare på denne problemstillinga. Dersom avgjerdsrett blir lagd til saksbehandlernivå, bør det vere ein rett til å krevje spørsmålet lagt fram for ein domar, slik at det er avgjerda til denne som i tilfelle kan påkjærast. Eit døme på lovregulering i den lei finn me i tvistemålsloven § 135 sjuande ledd om innsyn i rettsbøker og saksdokument. Denne føresegna skill mellom ”rettens kontor” og ”retten”.

8.2 Hurtigtilkalling

Det følger i dag av dl § 97 og § 98 andre ledd at det er ”rettens formann” som har kompetanse til å beslutte hurtigtilkalling av meddommere og lagrettemedlemmer. Med uttrykket ”rettens formann” menes her rettens administrator i den enkelte sak. Rettens administrator kan overlates til saksbehandlere ved rettens kontor å stå for det praktiske omkring tilkallingen. Det vises til Bøhn side 51 og 239, med videre henvisning til endringslov nr. 26/1995.

Arbeidsgruppen har vurdert om kompetansen til å beslutte hurtigtilkalling bør overlates til saksbehandlere. Behovet for hurtigtilkalling kan oppstå plutselig, noe som kan tale for at saksbehandlerne på egen hånd bør kunne beslutte og forstå hurtigtilkalling når de anser dette nødvendig. Arbeidsgruppen er likevel av den oppfatning at det fortsatt bør være en dommeroppgave å vurdere om vilkårene for hurtigtilkalling er oppfylt. Dette bør imidlertid kunne skje i form av en etterfølgende godkjenning av en foreløpig beslutning tatt av en saksbehandler. Det bør være en forutsetning at den etterfølgende godkjenningen skjer før rettsmøtet, slik at dommeren har full oversikt over rettens sammensetning og hvordan den er blitt slik når vedkommende går i retten. Hvis et av rettens medlemmer får forfall etter at rettsmøtet er begynt, og det ikke er aktuelt å fortsette med færre medlemmer etter dl § 15 første ledd og § 21 andre ledd siste punktum, kan nytt medlem tilkalles etter § 92. I et slikt tilfelle besluttes dette av samlet rett.

Praktiske hensyn tilsier dessuten at loven åpner for at også en annen dommer i domstolen enn rettens administrator kan beslutte eller godkjenne hurtigtilkalling. Det kan tenkes at rettens administrator ikke er tilgjengelig på det tidspunkt spørsmålet om hurtigtilkalling oppstår. Gruppen foreslår derfor her og flere andre steder i lovteksten at kompetansen legges til ”en dommer”.

Det bør som i dag kunne overlates til saksbehandlere i domstolen å ivareta de praktiske sidene omkring hurtigtilkallingen.

8.3 Forbigåelse og forfall

Et annet område hvor det kan være spørsmål om å overlate myndighet til saksbehandlere, er avgjørelser om forbigåelse av og forfall fra meddommere og lagrettemedlemmer.

Det følger i dag av dl § 91 første ledd fjerde punktum at avgjørelser om forbigåelse må tas av ”rettens formann eller en annen dommer”. Det samme gjelder for avgjørelser etter dl § 95 tredje ledd, selv om det ikke er sagt uttrykkelig i bestemmelsen, jf. Rt. 1981 side 673. Den saksbehandleren som foretar trekningen må altså forelegge spørsmål om forbigåelse for en dommer til avgjørelse. Også i denne sammenheng må uttrykket ”rettens formann” bety rettens administrator i den enkelte sak.

Arbeidsgruppen mener at det ved vurderingen av hvor beslutningsmyndigheten bør ligge må sondres mellom de ulike fritaksgrunnene.

Det bør kunne overlates til saksbehandlere å ta beslutning om forbigåelse på grunn av at vedkommende skulle ha vært slettet fra utvalget etter § 81 første, andre eller tredje ledd. Alternativene at lekdommeren ”dør” og ”flytter fra kretsen” i § 81 første ledd er kurante å vurdere, og bør være like lett å vurdere for saksbehandlere som for dommere. På samme måte bør saksbehandlere også kunne vurdere om lekdommeren på grunn av ”åndelige eller legemlige mangler varig er blitt ute av stand til å gjøre tjeneste”, jf. § 81 første ledd, hvor det normalt vil kreves legeattest. Når det gjelder § 81 andre og tredje ledd er det også stort sett forholdsvis enkle vilkår å vurdere. Vurderingen knytter seg til om valgbarhetsvikårene i § 65 er oppfylt, om lekdommeren har en stilling som etter § 66 og § 67 nr. 1-4 er uforenlig med vervet, eller om vedkommende er idømt fengselstraff som nevnt i § 66a. Med uttrykket ”er i stilling som er uforenlig med vervet” i § 81 andre ledd første punktum siktes det til reglene i § 66. Retten skal ikke foreta en alminnelig vurdering av om stillingen må anses uforenlig med vervet som lagrettemedlem eller meddommer, jf. Bøhn side 199.

Det er i alle disse tilfellene tale om tilfeller hvor kommunens administrasjonssjef skulle ha slettet vedkommende fra utvalgsfortegnelsen. På samme måte som kommunens administrasjonssjef er saksbehandlerne i domstolene normalt ikke jurister. Domstolenes saksbehandlere kan imidlertid sies å ha større tilgang til juridisk ekspertise, ved at de arbeider i nært samarbeid med dommere, og kan forelegge spørsmål for disse om de er i tvil. Arbeidsgruppen anser det derfor forsvarlig at beslutningsmyndigheten ved fritak på grunnlag av at vedkommende skulle ha vært slettet av fortegnelsen etter § 81, tilligger saksbehandlere.

Beslutninger om forbigåelse på grunn av manglende norskkunnskaper bør også kunne tas av saksbehandlere, slik saksbehandlere i kommunene gjør det i forbindelse med etablering av utvalgene, jf. dl § 76.

Endelig mener arbeidsgruppen at saksbehandlere bør ha beslutningskompetansen i forhold til om det skal skje forbigåelse på grunn av at vedkommende er siktet for en straffbar handling. Normalt vil det ikke være noe problem for saksbehandleren å konstatere om noen er siktet for en straffbar handling ved å undersøke hos politiet i de tilfellene det oppstår spørsmål om dette.

Arbeidsgruppen mener derimot at alle avgjørelser av om det skal skje forbigåelse på grunn av inhabilitet fortsatt må være dommeravgjørelser. Det kan her være tale om vanskelige skjønnsmessige avgjørelser, som etter arbeidsgruppens oppfatning bør tilligge dommere. Dette innebærer, på samme måte som i dag, at saksbehandlerne må forelegge habilitetsspørsmål for en dommer.

Det bør også fortsatt være en dommeroppgave å beslutte forbigåelse på grunn av at vedkommende leddommer ikke kan klareres eller autoriseres for den aktuelle sikkerhetsgrad i en sak hvor det vil komme fram skjermingsverdig informasjon. Beslutningen om forbigåelse må ses i sammenheng med selve autorisasjonsvurderingen. I henhold til forskrift om personellsikkerhet av 29. juni 2001 nr. 722 § 7-2 er det domstolleder som er autorisasjonsansvarlig i sin domstol.

Arbeidsgruppen foreslår at de forbigåelsesavgjørelser som skal tilligge dommere av praktiske årsaker fortsatt bør kunne tas av "en annen dommer" i tillegg til rettens administrator. Det kan lett tenkes at administrator ikke er tilgjengelig på det tidspunkt spørsmålet om forbigåelse oppstår.

Etter dette gjenstår forbigåelse ved forfall, som kanskje er den praktisk viktigste forbigåelsesgrunnen. Når det gjelder avgjørelsen av om det foreligger gyldig forfall, går det i dag ikke uttrykkelig fram av dl § 105 hvem som har beslutningsmyndigheten, men dette ansen som dommeravgjørelser, jf. Bøhn side 249:

"Avgjørelsen av om det foreligger gyldig forfall kan tas på forhånd av forberedende dommer, eller av administrator i saken alene når slik er oppnevnt. Hensynet til enhetlige avgjørelser når folk søker om fritak på forhånd, må kunne tilsi at domstollederen kan ta disse avgjørelsene."

På bakgrunn av hensynet til effektiv ressursbruk foreslår arbeidsgruppen at domstolleder kan delegerer beslutningsmyndigheten ved søknader om forfall til saksbehandlere. Men ettersom det også her er tale om skjønnspregede avgjørelser hvor kjæremålsadgangen antas å bli benyttet i en del tilfeller, bør det kreves at domstolleder i tilfelle utferdiger retningslinjer for hvordan slike saker skal behandles. Vedkommende leddommer bør kunne kreve at fritaksspørsmålet blir forelagt en dommer, slik at det er dommerens beslutning som kan påkjæres til overordnet domstol og som utløser kjæremålsfristen. Se § 89 siste ledd i lovforslaget.

8.4 Oppnevning av fagkyndige meddommere

Et tredje område hvor det kan være spørsmål om å overføre kompetanse fra dommere til saksbehandlere, er oppnevning av fagkyndige meddommere. Det følger i dag av dl § 87 at det er "rettens formann" som oppnevner fagkyndige meddommere. I denne sammenheng betyr dette uttrykket domstollederen eller forberedende dommer i den enkelte saken, jf. Bøhn side 217. Også oppnevning etter dl § 88 kan besluttes av domstolleder eller rettens administrator i den enkelte saken, jf. Bøhn side 229.

Frostating lagmannsrett har i brev 5. mars 2004 til arbeidsgruppen foreslått en ordning hvor saksbehandlere ved domstolen får myndighet til å oppnevne fagkyndige meddommere. Partene gis adgang til å klage, en klage som behandles internt av vedkommende dommer. Dommeren kan omgjøre saksbehandlerens beslutning, og dommerens beslutning kan påkjæres.

Arbeidsgruppen er ikke enig i at avgjørelsesmyndigheten på dette punktet bør overlates saksbehandlere i den utstrekning Frostating lagmannsrett foreslår.

En avgjørelse om oppnevning av fagkyndige meddommere er toledet. Det må for det første tas en beslutning om fagkyndige meddommere skal oppnevnes eller ikke. Deretter må bestemte personer oppnevnes. Arbeidsgruppen mener at den første av disse beslutningene må tas av rettens administrator i den enkelte sak, eller av forberedende dommer dersom administrator ikke er utpekt på oppnevningstidspunktet. Også beslutningen om hvilke meddommere som skal oppnevnes bør etter arbeidsgruppens oppfatning tas av en dommer, ettersom også dette ofte vil være en skjønsmessig avgjørelse hvor det er behov for dommerkompetanse. Men det kan ikke være noe i veien for at dommeren overlater til en saksbehandler å finne fram til fagkyndige meddommere etter en nærmere angitt framgangsmåte, for eksempel ved å bruke lister som foreligger.

Den praktiske håndteringen av oppnevningen, som å rette forespørsel til den fagkyndige, kan overlates til saksbehandlere.

8.5 Godtgjøring

Det går i dag fram av dl § 105a at godtgjøringen til lagrettemedlemmer og meddommere fastsettes av ”rettens formann etter forskrifter gitt av Kongen”. ”Rettens formann” vil også i dette tilfelle si administrator i den enkelte sak, jf. Bøhn side 251. Begrunnelsen for at dette er en avgjørelse som bør tilligge administrator, er at det er tale om en avgjørelse som i utgangspunktet krever kjennskap til hvordan forhandlingene har forløpt. Selv om dette som hovedregel er en dommeroppgave, kan rutinemessige avgjørelser som fastsettelse av standardgodtgjøring, reiseutgifter og diett delegeres til saksbehandlere ved domstolen.

I brevet 23. februar 2004 ble domstolene spurt om hvem som behandler og avgjør godtgjøringssakene. Svarene fra domstolene viser at praksis varierer noe på dette punkt. I noen domstoler er det administrerende dommer som behandler og avgjør godtgjøringsspørsmål, mens saksbehandlere bare forestår selve utbetalingen. I andre domstoler tar dommere bare skjønsmessige avgjørelser, mens de mer rutinemessige avgjørelsene er overlatt saksbehandlere. Det er også noen domstoler som opplyser at godtgjøringsavgjørelser i det store og hele er overlatt saksbehandlere i domstolen.

I rapporten av mars 2004 – Delegasjon i førsteinstansdomstolene – avgitt av en arbeidsgruppe under ledelse av sorenskriver Kari Johanne Bjørnøy, er flere av økonomiavgjørelsene som i dag er dommeravgjørelser ansett egnet for delegasjon. Spørsmålet om i hvilken grad økonomiavgjørelser, inklusive godtgjøring mv. til lekdommere, bør delegeres inngår i mandatet til LOK (Ledelse, organisasjon og kompetanse)- prosjektet som nylig er satt i gang. På denne bakgrunn ser ikke arbeidsgruppen grunn til å foreta en nærmere vurdering av dette spørsmålet.

8.6 *Behandling av flere saker i umiddelbar sammenheng*

Lagrettemedlemmer og meddommere av de alminnelige utvalgene har i dag som hovedregel plikt til å gjøre tjeneste i alle de saker som behandles i umiddelbar sammenheng på samme rettssted, jf. dl § 99. Men retten skal som hovedregel trekke nytt sett lagrettemedlemmer eller meddommere dersom de opprinnelig uttrukne kommer til å gjøre tjeneste i mer enn ti dager i lagmannsretten eller mer enn seks dager i tingretten.

I brevet 23. februar 2004 fikk domstolene spørsmål om i hvilket omfang de benytter muligheten til å sette flere saker som avvikles etter hver andre med de samme lekdommerne. Tjue domstoler besvarte spørsmålet, og svarene viste at praksis varierer på dette punktet. Sju domstoler svarte at de aldri benytter adgangen, ti domstoler svarte at de sjelden benytter muligheten, mens tre domstoler benytter adgangen i større grad. De tre sistnevnte domstolene er alle domstoler i Nord-Norge med store reiseavstander. Svarene illustrerer at det trolig er større behov for en adgang til å sette flere saker som avvikles etter hver andre med de samme meddommerne i domstoler med store geografiske avstander. Men dette kan være praktisk også ellers, for eksempel ved at foreleggssaker behandles samme dag med de samme meddommerne.

Arbeidsgruppen foreslår å videreføre adgangen til å sette flere saker som avvikles i umiddelbar sammenheng med de samme lekdommere. Det er i dag ikke regulert i dl § 99 hvem som kan beslutte at de samme meddommerne eller lagrettemedlemmer skal delta i flere saker i umiddelbar sammenheng. Arbeidsgruppen mener at det er en dommeroppgave å beslutte dette. Når det gjelder foreleggsaker som skal behandles etter hver andre samme dag kan det være praktisk at domstolleder treffer en generell beslutning om at disse skal behandles med de samme meddommere. I andre tilfelle vil det være naturlig at det er rettens administrator, forberedende dommer eller en annen dommer som treffer avgjørelsen. Arbeidsgruppen foreslår derfor at det ikke bør konkretiseres i lovteksten hvilken dommer som skal beslutte at de samme lekdommerne skal gjøre tjeneste i flere saker som behandles i umiddelbar rekkefølge. Se også kapittel IV punkt 2 - kommentarene til § 88 - om bruken av uttrykket ”en dommer”.

9. **De store havfiskeriene**

Det følger av dl § 89 at meddommere til rettsmøter under de store havfiskeriene skal tas ut etter regler gitt av Kongen, hvis ikke annet er bestemt ved lov. Bestemmelsen ble innført med loven i 1915, og arbeidsgruppen har ikke funnet at bestemmelsen er særskilt kommentert i lovforarbeidene.

Arbeidsgruppen kan ikke se at det i dag er grunn til å opprettholde egne regler om uttaking av meddommere til de store havfiskeriene, og foreslår at regelen i § 89 oppheves. Som en følge av dette, må også regler gitt i medhold av bestemmelsen ved kgl. res 2. november 1933 oppheves.

10. Økonomiske og administrative konsekvenser

Arbeidsgruppens forslag om å gjøre det valgfritt for domstolene om det skal trekkes varameddommere eller ikke, vil være ressursbesparende for de domstolene som velger å ikke trekke varameddommere i alle saker. Det er vanskelig å anslå omfanget av den besparelsen dette vil medføre. Som nevnt i punkt. 3.1.2 vil dette i tillegg ha positive ressursmessige konsekvenser for dem som blir trukket ut. Det kan innebære praktiske problemer å skulle forberede seg til å gjøre tjeneste, for eksempel ved å skaffe vikar. Som tidligere nevnt behandlet førsteinstansdomstolene i 2003 i alt 16 626 meddomsrettssaker, og problematikken gjelder følgelig over 33 000 personer per år.

Arbeidsgruppens forslag om at varameddommere på samme måte som ordinære meddommere skal trekkes fra hele trekningskretsen, og ikke fra kommunene nærmest rettsstedet slik som i dag, vil på den annen side medføre økte reisekostnader. Disse er det vanskelig å anslå.

Arbeidsgruppen foreslår ovenfor i punkt 7 en del endringer i reglene om godtgjøring til lekdommere som vil ha økonomiske konsekvenser. Gruppen foreslår for det første en generell heving av den alminnelige satsen i rettsgebyrforskriften § 1-1 fra 250 kroner per sak til 500 kroner per sak. En slik heving vil selvfølgelig medføre økte utgifter for staten. Dersom man grovt sett legger til grunn at 30 000 lekdommere per år møter fram som lagrettemedlem, meddommer eller som innkalt varameddommer, og at disse i gjennomsnitt tjenestegjør i halvannen dag, utgjør de økte kostnadene 11 250 000 kroner. I tillegg vil gruppens forslag til endring i rettsgebyrforskriften § 1-4, om at de lekdommerne som får dekket tapt arbeidsfortjeneste også skal få godtgjøring i tillegg, medføre økte kostnader. Gruppen har ikke materiale til å anslå disse merkostnadene.

Som nevnt i punkt 7 foreslår arbeidsgruppen også at rettsgebyrforskriften § 1-2 endres slik at de regler om godtgjøring som gjelder for sakkyndige gis tilsvarende anvendelse for fagkyndige meddommere. De økonomiske konsekvensene av en slik endringer blir ikke så store som en umiddelbart kunne tro, fordi retten også i dag ofte vil være henvist til å gi de fagkyndige meddommerne dekning for tapt arbeidsfortjeneste istedenfor godtgjøring. Den tapte arbeidsfortjenesten vil ikke sjelden ligge opp mot salærsatsen eller over dette.

IV LOVUTKAST

1. Generelt om lovforslaget

Arbeidsgruppen har vurdert om leddene i paragrafene bør nummereres i lovutkastet, for å gjøre det lettere å finne fram i lovteksten. Av hensyn til ordningen i loven for øvrig, har arbeidsgruppen likevel valgt å ikke nummerere leddene.

Gruppen anbefaler imidlertid at det benyttes paragrafoverskrifter i domstoloven kapittel 5, for på den måten å gjøre det lettere å finne fram i kapitlet, selv om domstoloven ellers ikke har slike overskrifter.

Gruppens forslag innebærer at deler av kapittel 5 omredigeres. En del henvisninger til regler i kapittel 5 blir dermed misvisende, og må eventuelt endres. Dette gjelder arbeidstvistloven 5. mai 1927 nr. 1 i § 26b tredje ledd, tvistemålsloven § 325 andre ledd, arbeidsmiljøloven § 61 C tredje ledd, jordskiftelova § 9 fjerde ledd, straffeprosessloven § 277 andre ledd, § 332 første ledd siste punktum og § 361 og rettsgebyrforskriften § 1-2 første ledd d.

2. Merknader til de enkelte paragrafene

§ 85. Uttak av meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer

§ 85 er en generell bestemmelse om trekning og oppnevning av meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer. Trekningen skal skje til den enkelte sak, og kan foretas av en av domstolens saksbehandlere.

Det følger av tredje ledd i bestemmelsen at uttaking av fagkyndige meddommere og fagkyndige varameddommere skal skje ved oppnevning. Arbeidsgruppen viderefører ikke dagens adgang i dl § 88 til å oppnevne alminnelige meddommere. Meddommere fra de alminnelige utvalgene bør alltid trekkes tilfeldig. Se også merknadene nedenfor til endring av sosialtjenesteloven § 9-10.

I § 85 første og tredje ledd omtales ”varameddommere”, men ikke varamedlemmer for lagrettemedlemmer. Dette skyldes at arbeidsgruppen foreslår å gå bort fra ordningen med varamedlemmer til lagretten, jf. ovenfor i kapittel III punkt 3.1.1.

§ 85 andre ledd er innholdsmessig i stor grad en videreføring av § 92 i dagens lovtekst. Utrykket ”nedtegnes og oppbevares blant sakens dokumenter” i dagens § 92 foreslås erstattet med uttrykket ”være tilgjengelig i domstolen”. På den måten blir det klart at det er tilstrekkelig at utfallet av trekningen og senere endringer lagres elektronisk i domstolens saksbehandlingssystem, slik at dette kan dokumenteres ved behov. Det er ikke nødvendig at det skrives ut i et papirdokument som følger saken. Forslaget innebærer at det ikke er nødvendig å arkivere dokumentene sammen med straffesaksdokumentene. Domstolene må sørge for å etablere en betryggende arkivordning for dokumenter som bare eksisterer i papirformat, for eksempel søknader om fritak.

§ 86. Gjennomføring av trekningen

Dagens lovtekst bestemmer at lagrettemedlemmer og meddommere til lagmannsretten skal trekkes fra de alminnelige utvalgene for lagsognet, jf. § 85 andre ledd og § 86 andre ledd. Det står ikke uttrykkelig i dagens lovtekst at meddommere til tingretten skal trekkes fra de alminnelige utvalgene for domssognet, men dette er utvilsomt meningen og gjøres i praksis. Etter § 86a kan et lagsogn eller et domssogn i dag deles i trekningskretser, og meddommere og lagrettemedlemmene skal da trekkes fra den trekningskretsen hvor rettsmøtet skal holdes. I lovutkastet har arbeidsgruppen samlet disse reglene i § 86 første til tredje ledd.

Som nevnt ovenfor i kapittel III punkt 1.3, er det vanskelig å få full oversikt over hvordan domstolene er inndelt i trekningskretser. Det vil være mer oversiktlig og lettere tilgjengelig om reglene om inndeling i trekningskretser gis ved forskrift eller beslutning som kunngjøres i Norsk Lovtidend. Arbeidsgruppen foreslår i § 86 første ledd andre punktum derfor at inndeling i trekningskretser skal skje ved forskrift. Dersom det ikke anses aktuelt å bestemme at regler om inndeling i kretser gis ved forskrift, anbefaler gruppen at det iallfall etableres en fast kunngjøringsmåte for disse beslutningene. Gruppen foreslår videre i § 86 andre ledd å opprettholde dagens regler om adgang til å gjøre unntak fra hovedregelen om at meddommerne og lagrettemedlemmene skal trekkes fra den trekningskretsen hvor rettsmøtet holdes dersom det foreligger ”særlige grunner”, og adgangen til å trekke utenfor domssognet, lagsognet eller lagdømmet dersom dette er nødvendig for å få uhildede meddommere. Rent teknisk kan retten gjennomføre denne trekningen selv. Den kan også be vedkommende domstol gjøre det, jf. siste ledd. Den bør selv stå for eventuelle særskilte registreringer eller avregistreringer av tjenestegjøringen hos dem som trekkes ut.

Tilfeldighetsprinsippet er kommet til uttrykk i § 86 andre ledd første punktum om at trekningen skal skje på tilfeldig måte.

§ 86 tredje ledd regulerer blant hvem innenfor utvalgene det skal trekkes meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer til enhver tid. Som nå skal trekningen som hovedregel skje blant alle som tilhører utvalgene i den trekningskretsen hvor rettsmøtet skal holdes, med unntak av dem som allerede er trukket ut til rettsmøter som ennå ikke er holdt, eller som har gjort tjeneste som meddommer, varameddommer eller lagrettemedlem siden siste gang man begynte å trekke fra hele utvalget. Dette gjelder enten tjenestegjøringen har skjedd etter vanlig trekning eller etter hurtigtilkalling. Det går fram av tredje ledd første punktum at en varameddommer må ha møtt til rettsmøtet for at han eller hun senere skal holdes utenfor trekningen, men det er uten betydning om vedkommende har deltatt i saken eller er blitt dimittert. Er det etter disse reglene så få tilbake å trekke blant at det ikke er minst dobbelt så mange igjen i utvalget som det antallet som skal trekkes, begynner man å trekke fra hele utvalget på nytt. Dette er i samsvar med någjeldende ordning.

Som i dag skal med andre ord også de som er trukket ut til rettsmøter som ikke er holdt, være med når trekningen i hele utvalget starter på nytt. Disse kan da riktignok risikere å bli trukket ut til rettsmøter samtidig eller nær opp til det rettsmøtet de allerede er pålagt å møte til. Men dette bør løses etter forfallsreglene. Dessuten foretar etter det opplyste Lovisa-systemet en kontroll av spørsmålet, slik at en meddommer som allerede er trukket ut til en annen sak samme dag/tidsrom, forbigås. Hvis disse ikke skulle være med i trekningen, ville de falle utenfor hele neste trekningsomgang med mindre det rettsmøtet de allerede er innkalt til faller bort eller de får forfall, og dette er ikke rimelig eller ønskelig. Det behøver for øvrig ikke i seg selv indikere at det er noen feil ved trekningen at en meddommer eller et lagrettemedlem

innkalles to ganger med kort mellomrom: Han eller hun kan være trukket ut helt på slutten av en trekningsrunde, og kan så igjen bli trukket ut straks etter at man har begynt å trekke fra hele utvalget på nytt.

Formuleringene i tredje ledd kan sies å være noe unøyaktige når det gjelder meddommere og lagrettemedlemmer som er hurtigtilkalt etter § 92 flere ganger, men arbeidsgruppen ser ikke grunn til å komplisere lovteksten for å fange opp dette. Det vises til merknadene under kapittel III punkt 4.2 om at Lovisa-systemet er programmert til å trekke mellom utvalgsmedlemmer med bestemte antall registrerte tjenestegjøringer. Når systemet begynner nye trekningsrunder i hele utvalget, kan en hurtigtilkalt ha så mange registreringer at vedkommende ikke blir blant dem som deltar i den nye trekningen. Dette er rimelig ved at det gir likest mulig fordeling av møteplikten, og det er dermed i samsvar med intensjonene bak reglene. Men formuleringen i første punktum om at det bare er de som har gjort tjeneste ”etter at man siste gang begynte å trekke fra hele utvalget” som skal holdes utenfor, behøver ikke å være treffende. Den hurtigtilkalte kan ha oppnådd sitt høyere antall tjenestegjøringer allerede i en tidligere trekningsperiode enn den ”siste”. Formuleringen i siste punktum om at det skal ”trekkes fra hele utvalget” blir heller ikke riktig når en hurtigtilkalt har så mange registreringer at han eller hun heller ikke deltar i den nye omgangen. Ettersom det tekniske systemet her som nevnt virker i samsvar med det som er tanken bak regelen, bør det være tilstrekkelig at dette er nevnt her i kommentarene til bestemmelsen.

Det vises ellers til drøftelsene ovenfor i kapittel III punkt 3.5 om varameddommere og punkt 4.2 om hurtigtilkalling.

§ 87. Trekning av lagrettemedlemmer til den enkelte sak

§ 87 første og andre ledd er en videreføring av § 85 første ledd i dagens lovtekst. En forskjell er at antallet lagrettemedlemmer som skal trekkes foreslås økt med to, som følge av arbeidsgruppens forslag om å omgjøre varameddommerne for lagretten til ordinære lagrettemedlemmer.

§ 87 tredje ledd er innholdsmessig en videreføring av § 99 første ledd i dagens lovtekst. Det er gjort den endring fra § 99 første ledd andre punktum at det går uttrykkelig fram av lovbestemmelsen at det må ”tungtveiende grunner” til før det kan gjøres unntak fra hovedregelen om at lagrettemedlemmene ikke skal tjenestegjøre i mer enn ti dager i saker som behandles i umiddelbar sammenheng. Videre foreslås at grensen for samlet tjenestetid skal være ti dager både for tingrettene og lagmannsrettene, og ikke henholdsvis seks og ti dager som etter dagens lovtekst. Se for øvrig ovenfor i kapittel III punkt 8.6. Det foreslås dessuten lovfestet at avgjørelsen må tas av en dommer.

§ 87 fjerde ledd erstatter dagens 99 andre ledd. Hvis realitetsbehandlingen av saken er startet, må de samme dommerne delta når en sak utsettes eller omberammes, med mindre det besluttes at man skal begynne på nytt igjen etter utsettelsen. Arbeidsgruppen mener retten i de tilfellene samme dommere ikke er påkrevd bør stå fritt ved vurderingen av om det skal trekkes nye meddommere eller lagrettemedlemmer ved omberømmelse eller utsettelse. Det bør også være opp til den enkelte domstolleder å avgjøre om det skal tas en generell beslutning om dette, eller om dette skal overlates til rettens administrator i den enkelte sak. I større domstoler vil det antagelig være hensiktsmessig at domstollederen treffer en generell beslutning om hvordan domstolen normalt skal forholde seg, men slik at sakens administrator bør kunne treffe en annen beslutning, dersom det er det mest praktiske ut fra de konkrete forholdene. En

generell beslutning fra domstolleder om dette kan for eksempel lyde: ”Hvis ikke annet blir bestemt i den enkelte sak, skal det trekkes nye meddommere eller lagrettedmedlemmer ved omberammelse eller utsettelse.”

§ 88. Trekning av meddommere til den enkelte sak

Hovedregelen om at det i utgangspunktet skal trekkes like mange meddommere og varameddommere av hvert kjønn følger av § 88 første ledd første punktum. I første ledd andre punktum foreslår arbeidsgruppen å opprettholde dagens regel i § 86 første ledd femte punktum, om at det skal trekkes lodd om fra hvilket utvalg den siste meddommeren skal komme i tilfeller hvor det skal trekkes et ulikt antall meddommere. Det vises til drøftelsen ovenfor i kapittel III punkt 1.4.

Etter § 88 andre ledd første punktum kan domstolleder generelt eller for enkelte sakstyper beslutte at det ikke skal trekkes varameddommere (i visse kategorier saker), men slik at dette kan fravikes i den enkelte sak. Med ”sakstype” siktes også til saker som har fellestrekk i form av lengde, antall parter, strafferamme e.l. Som nevnt vil det antagelig bare være aktuelt å bruke denne hjemmelen i kortvarige saker. Det følger videre av andre punktum at domstolleder på samme måte kan ta en generell beslutning om og i tilfelle når uttrukne varameddommere skal pålegges å møte fram til rettsmøtet eller ikke, altså uavhengig av om det foreligger forfall hos meddommerne eller ikke. Beslutninger om innkalling av varameddommere i forfallssituasjoner er regulert i § 91. Det vil avhenge av lokale forhold, blant annet saksmengden og avstandene innenfor trekningskretsen, om varameddommerne bør møte eller ikke. Også en generell beslutning om varameddommerne skal møte eller ikke kan fravikes i den enkelte saken. Se også merknadene ovenfor i kapittel III punkt 3.4.

Både her og i andre bestemmelser i utkastet benyttes uttrykket ”en dommer” om den som skal ta beslutningen. Dette viser for det første at beslutningen er en dommeroppgave. Uttrykket er også benyttet som en fleksibel angivelse av hvem som kan ta beslutningen. Vanligvis vil slike beslutninger tas av forberedende dommer i saken, eventuelt av den som skal administrere hovedforhandlingen, men de kan også tas av domstollederen eller en hvilken som helst annen dommer ved domstolen, for eksempel dersom forberedende dommer eller den som skal administrere hovedforhandlingen ikke er til stede.

I § 88 tredje ledd foreslås en regel om at det skal trekkes lodd om hvilket utvalg det skal trekkes fra i tilfeller hvor en varameddommer skal følge forhandlingene. Dette er ikke regulert i dagens lovtekst, jf. ovenfor i kapittel III punkt 1.4.

Når det gjelder § 88 fjerde ledd, vises til det som er sagt ovenfor om § 87 tredje ledd. Det kan for eksempel være praktisk å gjennomføre flere foreleggssaker samme dag med de samme meddommerne, jf. merknadene ovenfor i punkt 8.6. Når det gjelder § 88 sjuende ledd, vises til det som er sagt ovenfor om § 87 fjerde ledd. En praktisk grunn til å benytte de opprinnelige meddommerne når saken utsettes eller omberammes, kan være at de allerede har fått tilsendt og har satt seg inn i utdrag eller tidligere avgjørelser i saken

I § 88 sjettede ledd reguleres de tilfellene det er besluttet at en lagmannsrettsak skal behandles med lagrette, men hvor det likevel viser seg at den skal gå for meddomsrett. Dette kan være saker hvor en anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet trekkes mens straffutmålingsanken opprettholdes, eller saker hvor det viser seg at retten uriktig er besluttet satt med lagrette. I slike tilfeller er det åpenbart praktisk, og i godt samsvar med

tilfeldighetsprinsippet, at meddommerne trekkes blant de lagrettemedlemmene som allerede er trukket ut. Hvis beslutningen om at saken likevel skal gå som meddomsrettssak, tas etter at overskytende lagrettemedlemmer er dimittert, skal det trekkes blant de lagrettemedlemmene som er til stede.

Det kan imidlertid tenkes tilfeller hvor det er naturlig å trekke meddommere på nytt, for eksempel fordi saken skal flyttes, og retten står etter arbeidsgruppens forslag derfor fritt til å trekke på nytt.

§ 89. Gyldig forfall

Regelen om gyldig forfall er kommentert ovenfor i kapittel III punkt 6.1.

I § 89 andre ledd reguleres hva som regnes som gyldig forfall. Bestemmelsen er en videreføring av dagens § 105 andre ledd.

Reglene i § 89 må sees i sammenheng med § 91 om varameddommere. Dersom det ved trekningen er på det rene at det foreligger gyldig forfall, skal det skje ny trekning. Hvis derimot forholdet blir kjent på et senere tidspunkt, skal varameddommeren rykke opp, jf. § 91 første ledd. Dette er sagt uttrykkelig i § 89 tredje ledd.

Regelen i § 89 andre ledd tredje punktum er en videreføring av dagens § 105 andre ledd tredje punktum. Regelen må sees i sammenheng med dl § 66, som regulerer hvilke stillinger som utelukker fra valg til utvalgene.

§ 90. Forbigåelse av andre grunner enn ved gyldig forfall

Innholdet i vilkårene for forbigåelse i § 90 første ledd er i stor grad en videreføring av vilkårene i dagens § 91 og § 95 tredje ledd, jf. ovenfor i kapittel III punkt 6.2, der reglene om forbigåelse på grunn av siktelse også er kommentert.

Det følger av § 90 andre ledd at det, på samme måte som ved gyldig forfall, straks skal skje ny trekning dersom forholdet er kjent allerede på trekningstidspunktet. Hvis forholdet først blir kjent på et senere tidspunkt, skal varameddommeren rykke opp, jf. § 91 første ledd.

§ 90 første ledd d gir etter ordlyden bare adgang til forbigåelse på grunn av inhabilitet etter dl § 106 eller 107. Når det gjelder spørsmål om inhabilitet etter dl § 108, må reglene i dl 117 følges dersom spørsmålet oppstår før hovedforhandlingen. Det må da avsies kjennelse om habilitetsspørsmålet etter § 118. Det vises til Bøhn side 335. Arbeidsgruppen foreslår ingen endring på dette punktet.

Dl § 91 andre ledd andre punktum gir i dag Kongen kompetanse til å gi nærmere regler om klarering og autorisasjon av meddommere og lagrettemedlem. Arbeidsgruppen foreslår ikke denne forskriftsbestemmelsen videreført i § 90 første ledd e, men anbefaler at forskriftshjemmelen isteden tas inn i dl § 21, hvor det er gitt hjemmel for forskriftsbestemmelser om klarering og autorisasjon av dommere.

§ 91. Opprykk av varameddommere mv.

§ 91 første ledd inneholder hovedreglen om at varameddommer rykker opp ved forfall/fritak, uansett hva som måtte være grunnen til at den ordinære meddommeren ikke skal gjøre tjeneste, jf. ovenfor i kapittel III punkt 3.2. Uttrykket ”ikke møter” omfatter også det tilfellet at en meddommer på forhånd nekter å møte uten gyldig grunn, eventuelt etter ytterligere pålegg fra retten. Man skal ikke her vente og se om meddommeren likevel møter. Men møter vedkommende, skal han eller hun gjøre tjeneste selv om det er innkalt varameddommer, med mindre nektelsen medfører inhabilitet e l.

Det følger av § 91 andre ledd at i tilfeller hvor det ikke er trukket varameddommere og en meddommer ikke skal gjøre tjeneste, skal det som hovedregel trekkes en ny meddommer av samme kjønn som den meddommeren som ikke skal gjøre tjeneste. Dersom det i løpet av de to siste virkedagene før rettsmøtet eller på rettsmøtedagen blir klart at meddommeren ikke møter eller av andre grunner ikke kan gjøre tjeneste, kan retten også benytte hurtigtilkalling etter § 92.

Som nevnt foreslår arbeidsgruppen i § 87 å erstatte dagens regel om at det trekkes to varamedlemmer til lagretten, med en ordning hvor det trekkes 16 lagrettedlemmer mot 14 i dag. Dersom antallet lagrettedlemmer på grunn av utskyting og forfall mv kommer under ti, må retten trekke nye lagrettedlemmer eller benytte hurtigtilkalling dersom vilkårene i § 92 er oppfylt.

Det følger av § 91 tredje ledd i lovutkastet at det er opp til domstolen å avgjøre om det er hensiktsmessig å trekke en ny varameddommer ved opprykk av varameddommer.

Se også oppsummeringen av framgangsmåten for innkalling nedenfor under kommentarene til § 92.

§ 92. Hurtigtilkalling

Det vises til merknadene ovenfor under kapittel III punkt 4. Adgangen til og framgangsmåten ved hurtigtilkalling kan oppsummeres slik:

Det nødvendige antallet meddommere og varameddommere trekkes og varsles i god tid (med mindre det er bestemt at det ikke skal trekkes varameddommere). Varameddommerne gjøres oppmerksom på sin plikt til eventuelt å måtte møte på kort varsel. Hvis en ordinær meddommer får forfall, innkalles varameddommeren av samme kjønn (i noen domstoler innkalles varameddommerne alltid til å møte, uansett forfallssituasjon). Har varameddommeren av samme kjønn forfall, innkalles den andre varameddommeren, med mindre det er tid til å trekke og innkalle en ny varameddommer av samme kjønn. Varameddommeren skal (forsøkes) innkalt uansett hvor mange dager før rettsmøtet forfallet foreligger, også om det foreligger samme dag som rettsmøtet skal holdes. Varameddommerne er som nevnt forpliktet til å holde seg klare, og forfallsgrunner vil derfor sjelden kunne aksepteres. Innkallingen av dem vil derfor som regel ikke by på problemer, bortsett fra de tilfellene der en varameddommer har lang reisetid og innkallingen skjer samme dag som eller meget kort tid før rettsmøtet skal holdes.

Er det mer enn to virkedager igjen til rettsmøtet skal holdes, og forfallssituasjonen er slik at det ikke vil møte tilstrekkelig antall ordinære meddommere og/eller varameddommere til at

retten blir fulltallig, må det trekkes ny meddommer fra vedkommende utvalg på vanlig måte. Spørsmålet om den som trekkes ut har lovlig forfall, må vurderes i forhold til hvor lang tid det er fram til rettsmøtet. Man må trekke til man finner en meddommer som ikke har lovlig forfall. Det er først når det på den andre virkedagen før rettsmøtet eller senere konstateres at retten ikke vil bli fulltallig (jf. uttrykket ”blir klart”), at hurtigtilkalling kan benyttes. Dette kan gjøres også i de tilfellene hvor det ikke er trukket varameddommere i saken eller hvor det vil medføre uforholdsmessig ulempe å innkalle varameddommer.

Etter dl § 15 første ledd og § 21 andre ledd siste punktum kan retten, hvis et medlem får forfall etter at rettsmøtet er begynt, i visse tilfeller fortsette forhandlingene med færre medlemmer. Hvis retten ikke ønsker å benytte denne adgangen, men vil tilkalle en ny meddommer eller et nytt lagrettemedlem for snarest å fortsette forhandlingene, kan hurtigtilkalling benyttes etter § 92. Hvis retten for å få uhildete meddommere eller lagrettemedlemmer har benyttet adgangen til å trekke fra utvalg utenfor domssognet eller lagsognet, jf. § 86 andre ledd siste punktum, kan hurtigtilkalling likevel skje fra egen rettskrets dersom den som hurtigtilkalles ikke er inhabil.

Uttrykket ”som kan møte på kort varsel” i § 92 første og andre ledd innebærer at domstolen kan hurtigtilkalle meddommere, varameddommere eller lagrettemedlemmer som er til stede i tinghuset på grunn av innkalling til saker samme dag som er utsatt eller avlyst, eller av andre grunner ikke skal gjøre tjeneste. Frammøtte lagrettemedlemmer kan altså også hurtiginnkalles til å være meddommere, og omvendt. Også her gjelder regelen om at innkallingen så langt råd er skal være tilfeldig. Hvis det er flere å velge mellom, oppnås dette i praksis ved at det trekkes manuelt mellom dem av samme kjønn som er tilgjengelige. Flertallet i arbeidsgruppen (Kjerschow og Langbach) mener at frammøtte meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer bør kunne hurtigtilkalles uansett årsak til at vedkommende ikke kan gjøre tjeneste. En slik løsning vil være enkel å praktisere. Mindretallet (Bøhn) mener at det bør gjøres unntak for lagrettemedlemmer som er skutt ut eller trukket ut til ikke å gjøre tjeneste. Disse bør kunne regne med å være fritatt når de får beskjed om det i retten. På samme måte mener mindretallet at lagrettemedlemmer og meddommere som av habilitetsgrunner ikke skal gjøre tjeneste i den saken de var innkalt til, ikke bør kunne hurtigtilkalles. Mindretallet mener derimot at varameddommere som er møtt fram, men som det ikke er blitt bruk for, bør kunne hurtigtilkalles på stedet.

Som nevnt ovenfor i kapittel III punkt 4.1 velger arbeidsgruppen på grunn av ulikhetene som er mellom domstolene i Norge å ikke ta inn i loven detaljerte krav til hvordan hurtigtilkallingen skal skje. Det oppstilles imidlertid en plikt til å ivareta tilfeldighetsprinsippet i § 92 tredje ledd tredje punktum, hvor det går fram at retten så langt som råd er må påse at tilkallingen skjer tilfeldig. For større domstoler vil det i dette i praksis ligge en plikt til å utarbeide lister av et visst omfang over meddommere/lagrettemedlemmer som kan møte på kort varsel, slik at disse listene benyttes ved tilkallingen. Det følger av kravet til tilfeldig tilkalling at man så langt råd er skal velge fra listen etter tur, slik at hele listen forsøkes benyttet før man begynner å trekke på nytt.

Det oppstilles videre enn saksbehandlingsregel i fjerde ledd. Arbeidsgruppen foreslår at domstolene så langt råd er innkaller meddommere eller lagrettemedlem av samme kjønn som den meddommeren eller det lagrettemedlemmet som har forfall.

Regelen om beslutningsmyndighet i § 92 tredje ledd første punktum er kommentert ovenfor i kapittel III punkt 8.2.

§ 93. Oppnevning av fagkyndige meddommere

Som nevnt ovenfor i kapittel III punkt 2, legger arbeidsgruppen til grunn forslaget til Lekdommerutvalget om å oppheve ordningen med særlige utvalg for fagkyndige meddommere i dl § 87. Arbeidsgruppens forslag til ny § 93 innebærer en videreføring av den adgang dagens § 88 gir til oppnevning av fagkyndige meddommere. Både beslutningen om at det skal oppnevnes fagkyndige meddommere, herunder hvilken fagkyndighet de skal ha, og personvalget hører under dommeren. Som nevnt i kapittel III punkt 8.4 ovenfor kan det overlates til en saksbehandler å finne fram til aktuelle fagkyndige meddommere etter en framgangsmåte angitt av dommeren.

§ 93 andre ledd bygger på forslag fra Lekdommerutvalget. Det vises til NOU 2002:11 side 112.

Bestemmelsen om kjæremålsadgangen for partene både når det gjelder beslutninger om å oppnevne fagkyndige meddommere og beslutninger om å ikke oppnevne slike, jf. ovenfor i kapittel III punkt 2, er tatt inn i § 93 tredje ledd.

§ 94. Melding om trekningen

Hovedregelen i § 94 første ledd første punktum er at de uttrukne lekdommerne snarest mulig skal gis melding om trekningen, om hvem som er sakens parter, samt om tid og sted mv.

Som beskrevet i kapittel III punkt 3.2 foreslår arbeidsgruppen at en varameddommer skal rykke opp dersom en ordinær meddommer har forfall. Det foreslås i § 94 første ledd andre punktum at varameddommerne skal gis melding om at de må holde seg klar til å møte på kort varsel.

§ 94 andre ledd om meddelelse til sakens parter om hvilke lagrettemedlemmer og meddommere som skal gjøre tjeneste, er kommentert ovenfor i kapittel III punkt 5.3.

§§ 95 – 98.

§§ 95-98 er en videreføring av reglene i dagens §§ 100-104. Som nevnt ovenfor i kapittel II punkt 1 har ikke arbeidsgruppen gjennomgått disse reglene med tanke på lovendringer. Den eneste endringen som foreslås er at henvisningen til § 87 i dagens dl § 101 tredje ledd ikke foreslås videreført i utkastet til § 96 tredje ledd. Forslaget har sammenheng med at Lekdommerutvalget som nevnt foreslår dagens § 87 om særlige utvalg opphevet. Gruppen foreslår dessuten en språklig modernisering av bestemmelsen om forsikring, jf utkastet § 95.

§ 99. Godtgjøring

§ 99 om godtgjøring er en videreføring av § 105a i dagens lovtekst. Ovenfor i kapittel III punkt 7 har arbeidsgruppen foreslått noen endringer i rettsgebyrforskriften.

Forslag til endringer i andre lovbestemmelser:

Domstolloven § 21:

Hjemmelen for Kongen til å gi regler om klarering og autorisasjon av lagrettemedlemmer og meddommere står i dag i § 91 siste ledd siste punktum. Den foreslås flyttet til § 21 siste ledd siste punktum til erstatning for henvisningen til § 91.

Straffeprosessloven § 355 og § 356:

Bestemmelsene om varamedlemmer til lagretten foreslås opphevet, jf. kapittel III punkt 3.1.1, og reglene i straffeprosessloven må endres tilsvarende.

Straffeprosessloven § 361:

Henvisningen til domstolloven § 85 må tilpasses.

Sosialtjenesteloven § 9-10:

Ved overprøving av fylkesnemndenes vedtak kan i dag lege meddommere oppnevnes ved at disse ”utpekes” fra de alminnelige utvalgene, jf. sosialtjenesteloven § 9-10 andre og fjerde ledd. Arbeidsgruppen anbefaler at oppnevning etter denne bestemmelsen erstattes med trekning. Ut fra forarbeidene til sosialtjenesteloven, er det vanskelig å se noen begrunnelse for hvorfor det skal være oppnevning (”utpeking”) og ikke trekning i disse sakene. § 9-10 andre og fjerde ledd foreslås endret i samsvar med dette. Det går ikke fram av § 9-10 andre ledd om dommeren i tingretten kan velge å benytte en oppnevnt fagkyndig meddommer og en fra de alminnelige utvalgene, eller om det må være enten to alminnelige eller to fagkyndige meddommere. Gruppens forslag (”trekkes fra de alminnelige utvalgene”), forutsetter at det må være enten to eller ingen fra de alminnelige utvalgene. Ved valg av en ordning med en av hver, bør det gis en regel om loddtrekning eller lignende for å avgjøre hvilket av de alminnelige utvalgene, kvinner eller menn, det skal trekkes fra.

Gruppen nevner også at det kan ”oppnevnes” meddommere i saker etter tvistemålsloven § 480 første ledd. I paragrafens andre ledd er en hjemmel for å oppnevne særskilte fagkyndige utvalg for slike saker. Dersom det er meningen at retten også bør kunne settes med meddommere uten fagkyndighet, bør det gis en regel om at de i så fall skal trekkes fra de alminnelige utvalgene.

3. Lovutkast

§ 85. Uttak av meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer

Meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer trekkes til den enkelte sak etter reglene i §§ 86-91, med mindre vilkårene for tilkalling etter § 92 er til stede.

Dokumentasjon av utfallet av trekningen og senere endringer skal være tilgjengelig i domstolen.

Fagkyndige meddommere og eventuelle fagkyndige varameddommere oppnevnes til hver enkelt sak etter reglene i § 93.

§ 86. Gjennomføring av trekningen

Trekningskretsen er for tingretten domssognet og for lagmannsretten lagsognet. Domstoladministrasjonen kan ved forskrift dele domssogn og lagsogn i flere trekningskretser.

Meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer skal på tilfeldig måte trekkes blant alle som er registrert i utvalgene i den trekningskretsen der rettsmøtet skal holdes. Dersom det foreligger særlige grunner, kan en dommer i den enkelte sak beslutte at meddommere, varameddommere eller lagrettemedlemmer skal trekkes fra en annen krets eller andre kretser innenfor domssognet eller lagsognet. Når det er nødvendig for å få uhildete meddommere eller lagrettemedlemmer, kan en dommer beslutte at det skal trekkes fra utvalg utenfor domssognet, lagsognet eller lagdømmet. Retten kan be vedkommende domstol foreta trekning utenfor domssognet eller lagdømmet eller gjøre det selv.

De i utvalget som har gjort tjeneste som meddommer eller lagrettemedlem, eller som har møtt som meddommer, varameddommer eller lagrettemedlem uten å gjøre tjeneste, etter at man siste gang begynte å trekke fra hele utvalget, deltar likevel ikke i trekningen. I trekningen deltar heller ikke de som allerede er trukket ut til å gjøre tjeneste som meddommere, varameddommere eller lagrettemedlemmer i rettsmøter som ennå ikke er holdt. Dersom det etter dette ikke er minst dobbelt så mange igjen i utvalget som det antallet som skal trekkes, skal det trekkes fra hele utvalget.

§ 87. Trekning av lagrettemedlemmer til den enkelte sak

Når en sak skal behandles med lagrette, skal en av domstolens tjenestemenn i god tid før hovedforhandlingen trekke åtte lagrettemedlemmer fra hvert av utvalgene, jf. § 70.

I saker som nevnt i straffeprosessloven § 355 andre ledd kan det trekkes ni lagrettemedlemmer fra hvert av utvalgene.

En dommer kan i forbindelse med trekningen bestemme at de samme lagrettemedlemmene skal gjøre tjeneste i flere saker, dersom sakene skal behandles i umiddelbar sammenheng og det må antas at de til sammen ikke vil vare i mer enn ti dager. Dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan de samme lagrettemedlemmene pålegges

å gjøre tjeneste i flere saker i umiddelbar sammenheng også når det må antas at sakene vil vare i mer enn ti dager.

Dersom en sak omberammes eller utsettes til ny behandling, beslutter en dommer om det skal trekkes nye lagrettemedlemmer til saken.

§ 88. Trekning av meddommere til den enkelte sak

Når en sak skal behandles med meddommere i tingretten eller lagmannsretten, skal en av domstolens tjenestemenn i god tid før hovedforhandlingen trekke ut like mange meddommere og varameddommere fra hvert av utvalgene, jf. § 70 og § 71. Dersom det skal trekkes et ulikt antall meddommere eller varameddommere, skal det trekkes lodd om hvilket utvalg den siste meddommeren eller varameddommeren skal trekkes fra.

Domstolleder kan for alle eller enkelte sakstypers vedkommende beslutte at det ikke skal trekkes varameddommere. En dommer kan likevel i den enkelte sak beslutte at det skal trekkes varameddommere. Domstolleder kan for alle eller enkelte sakstypers vedkommende bestemme om varameddommerne i forbindelse med at de varsles om trekningen, skal pålegges å møte til rettsmøtet eller ikke. En dommer kan i den enkelte sak endre denne beslutningen.

Dersom en varameddommer skal følge forhandlingene, skal det trekkes lodd om personvalget.

En dommer kan i forbindelse med trekningen bestemme at de samme meddommerne skal gjøre tjeneste i flere saker, dersom sakene skal behandles i umiddelbar sammenheng og det må antas at de til sammen ikke vil vare i mer enn ti dager. Dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan de samme meddommerne pålegges å gjøre tjeneste i flere saker i umiddelbar sammenheng også når det må antas at sakene vil vare i mer enn ti dager.

Trekning av meddommere til straffesaker ved lagmannsretten kan foretas blant dem som er trukket ut til å være lagrettemedlemmer i en sak som skal behandles på samme rettssted umiddelbart før eller etter meddomsrettssaken.

Dersom det er besluttet at en sak skal behandles med lagrette og lagrettemedlemmene er trukket ut, men det senere besluttes at saken skal behandles i meddomsrett, kan meddommerne og varameddommerne trekkes blant de uttrukne lagrettemedlemmene. Dersom ankeforhandlingen er begynt, kan meddommerne trekkes blant de lagrettemedlemmene som gjør tjeneste. Første ledd andre punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

Dersom en sak omberammes eller utsettes til ny behandling, beslutter en dommer om det skal trekkes nye meddommere og varameddommere til saken.

§ 89. Gyldig forfall

Meddommer, varameddommer eller lagrettemedlem plikter ikke gjøre tjeneste dersom vedkommende har gyldig forfall. Den som mener å ha gyldig forfall, plikter å fremme en begrunnet begjæring om å bli fritatt for tjenestegjøring uten ugrunnet opphold.

Gyldig forfall foreligger dersom vedkommende ikke kan møte uten fare for helbred eller velferd eller uten å forsømme viktige og uoppsettelige oppgaver eller plikter. Som gyldig forfall kan også godtas særlig lang reisetid eller reiselengde mellom bopel og rettssted. Offentlige verv regnes ikke som gyldig forfall, med unntak av vervet som medlem av fylkesting, militærtjeneste eller tjeneste ved høyere rett.

Dersom det ved trekningen er på det rene at det foreligger forhold som nevnt i første ledd, foretas ny trekning. Ellers gjelder § 91.

Beslutning om det foreligger gyldig forfall tas av en dommer, eller av en tjenestemann ved domstolen etter retningslinjer gitt av domstolleder.

Avgjørelse av spørsmål om gyldig forfall som er tatt av en tjenestemann, kan den det gjelder forlange forelagt for en dommer. Dommerens avgjørelse kan påkjæres.

§ 90. Forbigåelse av andre grunner enn gyldig forfall

Meddommer, varameddommer eller lagrettemedlem skal ikke gjøre tjeneste dersom vedkommende

- a. skulle vært slettet etter § 81 første, andre eller tredje ledd,
- b. ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper, jf. likevel § 136a,
- c. er siktet for et straffbart forhold, med mindre siktelsen har ført til et forelegg,
- d. er utelukket fra å gjøre tjeneste etter § 106 eller § 107 eller
- e. skal delta i en sak hvor det blir gitt informasjon som etter sikkerhetsloven er skjermingsverdig, og ikke kan klareres og autoriseres for den aktuelle sikkerhetsgrad.

Dersom det ved trekningen er på det rene at det foreligger et forhold som nevnt i første ledd a-e, foretas ny trekning. Ellers gjelder § 91.

Beslutning etter første ledd a-c kan tas av en tjenestemann ved domstolen. Beslutning etter første ledd bokstav d og e skal tas av en dommer.

Avgjørelser av fritaksspørsmålet som er tatt av en tjenestemann, kan den det gjelder forlange forelagt for en dommer. Dommerens avgjørelse kan påkjæres.

§ 91. Opprykk av varameddommere mv.

Dersom en uttrukket meddommer ikke skal gjøre tjeneste etter § 89, § 90 eller § 108, eller ikke møter, skal varameddommeren av samme kjønn innkalles og gjøre tjeneste. Har også varameddommeren av samme kjønn forfall, skal den andre varameddommeren gjøre tjeneste, dersom det vil medføre uforholdsmessig ulempe å trekke og innkalle ny varameddommer av samme kjønn som den meddommeren som ikke møter.

Dersom det ikke er trukket varameddommere i saken, skal det i tilfeller som nevnt i første ledd trekkes ny meddommer av samme kjønn som den meddommeren som ikke skal gjøre tjeneste.

Hvis domstolen innkaller en varameddommer til å gjøre tjeneste i forbindelse med forfall, kan det trekkes en ny varameddommer.

§ 92. Hurtigtilkalling

Dersom det i løpet av de to siste virkedagene før eller samme dag rettsmøtet skal holdes blir klart at en meddommer ikke møter eller av andre grunner ikke kan gjøre tjeneste, og varameddommerne har forfall eller ikke møter etter innkalling eller det vil medføre uforholdsmessig ulempe å innkalle dem, eller det ikke er trukket varameddommere i saken, kan retten tilkalle en meddommer fra utvalgene som kan møte på kort varsel. Det samme kan retten gjøre dersom den ikke benytter adgangen til å fortsette forhandlingene med færre medlemmer etter § 15 første ledd og § 21 andre ledd siste punktum.

Dersom det i løpet av de to siste virkedagene før eller samme dag rettsmøtet skal holdes, blir klart at et lagrettemedlem ikke møter eller av andre grunner ikke kan gjøre tjeneste, kan retten tilkalle et lagrettemedlem fra utvalgene som kan møte på kort varsel. Er antallet lagrettemedlemmer som møter og kan gjøre tjeneste i en sak, mindre enn tolv, eller når lagretten skal settes med flere enn ti lagrettemedlemmer, mindre enn fjorten, uten at lagrettelisten i sin helhet er ugyldig, kan retten tilkalle det nødvendige antallet lagrettemedlemmer fra utvalgene som kan møte på kort varsel. Tilkalling kan unnlates dersom partene er villige til ikke å skyte ut flere enn at det blir tilbake minst ti lagrettemedlemmer som kan gjøre tjeneste, eller i tilfelle det nødvendige større antall.

Beslutning om tilkalling etter denne paragrafen skal tas av en dommer, eller godkjennes av en dommer før rettsmøtet dersom den er tatt av en tjenestemann. Beslutning om tilkalling etter at rettsmøtet er begynt tas av samlet rett. Tilkallingen skal så langt råd er skje tilfeldig.

Ved tilkalling av lagrettemedlem eller meddommer etter denne paragrafen bør det så vidt mulig tilkalles en meddommer eller et lagrettemedlem av samme kjønn som den som opprinnelig var trukket ut.

§ 93. Oppnevning av fagkyndige meddommere

Når det trengs særlig fagkyndighet, kan en dommer beslutte at det skal oppnevnes fagkyndige meddommere. Om nødvendig kan de oppnevnes selv om de bor utenfor embetskretsen. I siste tilfelle kan retten foreta oppnevningen selv eller be vedkommende domstol gjøre det.

Fagkyndige meddommere som oppnevnes etter reglene i første ledd må ha fylt 21 år. Reglene i § 65 unntatt andre ledd nr. 1, og reglene i § 66, § 66a og § 67 gjelder tilsvarende for fagkyndige meddommere. Retten har ansvaret for kontroll som nevnt i § 66a tredje ledd og for avgjørelser av søknader om fritak etter § 67.

Beslutning om det skal oppnevnes fagkyndige meddommere eller ikke kan påkjæres.

§ 94. Melding om trekning og frammøte

Retten sørger for at meddommere, varameddommere og lagrettemedlemmer snarest mulig gis melding om at de er trukket ut, om hvem som er sakens parter, samt om tid og sted for

rettsmøtet og forventet varighet av tjenestegjøringen. Dersom det er trukket ut varameddommere til saken, og disse ikke innkalles til å møte, skal de samtidig gis melding om å holde seg klare til å møte på kort varsel.

Senest dagen før hovedforhandlingen skal partene få en liste over de meddommerne, varameddommerne eller lagrettedmedlemmene som skal gjøre tjeneste i saken.

§ 95. Meddommers forsikring

Første gang noen gjør tjeneste som meddommer, skal rettens administrator gjøre ham eller henne oppmerksom på de pliktene en meddommer har. Administrator skal ta imot forsikring om at meddommeren både i denne saken og i alle framtidige saker vil følge godt med på forhandlingene i retten, og dømme slik som han eller hun mener er riktig etter loven og bevisene i saken.

Alle tilstedeværende skal reise seg når forsikringen avgis.

§ 96. Rettsvitner

Rettsvitner oppnevnes av retten eller av den tjenestemann som skal styre forretningen.

Enhver som er oppført i det seneste manntall for kommunale valg i domssognet, plikter å gjøre tjeneste som rettsvitne, herunder vitne ved tvangsforretning og registreringsforretning, med mindre vedkommende vil være utelukket etter § 110 eller har gyldig forfall. § 66 og § 67 gjelder tilsvarende. Den som har flyttet fra domssognet, kan kreve seg fritatt.

Retten kan beslutte å oppnevne sakkyndige rettsvitner dersom det trengs særlig kyndighet.

Så vidt mulig bør rettsvitnene gis minst tre dagers varsel. Trenger saken hurtig behandling, bør rettsvitnene så vidt mulig få en dags varsel.

§ 97. Rettsvitners tjenestegjøring

Rettsvitnene gjør ikke tjeneste mer enn en dag, dersom de ikke samtykker i å fortsette, eller behandlingen av samme sak varer lenger, og de ikke fritas.

De skal nøye følge forhandlingene og gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil i oppfatningen eller nedtegningen av det som foregår.

Ved slutningen av rettsmøtet eller forretningen skal de spørres, om de har noe å bemerke. Deres erklæring protokolleres.

§ 98 Rettsvitners forsikring

Første gang noen gjør tjeneste som rettsvitne ved en domstol, skal dommeren eller den som styrer forretningen foreholde vitnet de plikter som påhviler et rettsvitne, og ta imot vitnets forsikring om samvittighetsfullt å oppfylle dem.

§ 99 Godtgjøring

Godtgjøringen til lagrettemedlem, jordskiftemeddommer og meddommer fastsettes av rettens formann eller en annen dommer etter forskrifter gitt av Kongen. Det samme gjelder for sakkyndige rettsvitner ved konsulrettene.

Rettsvitne godtgjøres etter forskrifter gitt av Kongen. Utgiftene dekkes av det offentlige.

Tjenestemann ved det kontor forretningen hører under har ikke krav på slik godtgjøring.

Avgjørelser om godtgjøring etter paragrafen her kan påkjæres eller påklages etter reglene i lov av 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. § 12.

Forslag til endringer i andre bestemmelser:

A) Andre endringer i domstolloven:

Domstolloven § 21:

Siste ledd siste punktum endres til å være slik:

Nærmere regler om klarering og autorisasjon gis av Kongen.

Domstolloven § 114 foreslås opphevet.

B) Endringer i straffeprosessloven:

Straffeprosessloven § 355 tredje ledd:

Før forhandlingen begynner, bringer rettens formann på det rene om noen av lagrettemedlemmene [...] er ugilde, jf. domstolloven § 115.

Straffeprosessloven § 356 første ledd:

Partene har rett til å skyte ut så mange lagrettemedlemmer [...] som det er til stede flere enn 10, eller flere enn 11 eller 12 i de tilfellene som er nevnt i § 355 andre ledd.

Straffeprosessloven § 361:

Henvisningen endres fra domstolloven § 85 til § 86 andre ledd.

C) Endringer i sosialtjenesteloven:

Sosialtjenesteloven § 9-10 andre ledd:

Tingretten skal settes med to meddommere [...]. Dersom lege meddommere skal benyttes, skal de trekkes fra de alminnelige utvalgene.

Sosialtjenesteloven § 9-10 fjerde ledd tredje punktum:

De lege meddommerne trekkes fra de alminnelige utvalgene.